

KONU ARTI ÜRÜNDEN SOSYAL SINIFLARA

Artı Üründen Sosyal Sınıflara

Tarımla geçinen toplumlarda kuraklık, beraberinde kıtlığı getirdiği için önemli bir sorun olmuştur. Bu bölgelerde "artı ürün" üretmek ve bunları depolamak son derece önemlidir. Örneğin Mezopotamya'nın kurak olması, sulamalı tarımı zorunlu kılmıştır. Bu yüzden bölgede sulama kanallarının yapılmasıyla üretim artmış ve ürün fazlası yani artı ürün ortaya çıkmıştır. Böylece artı ürünü organize etmek için üretimin planlanması, ürünün depolanması ve korunması gerekli hâle gelmiştir.

Çiftçi, esnaf, tüccar, din adamı, savaşçı gibi yeni sınıflardan oluşan daha büyük topluluklar şehir toplumunun doğmasını sağlamıştır. Mısır'da ise artı ürün firavunların sarayında toplanmıştır. Sermaye ve üretim araçlarının toplanma yeri olan firavunun sarayı, aynı zamanda ürünün de toplandığı bir zenginlik merkezi hâline gelmiştir.

Mezopotamya'da topraklar özel mülkiyet altında iken Mısır'da firavun, tüm toprakların sahibidir.

Bunun yanında tapınak toprakları ve subayların emekleri karşılığında edindiği topraklar da vardır.

Toprakları kullanan köylüler ise kiracı durumundadır. Sümerlerde toprak mülkiyeti; tapınaklara ait topraklar, kent yöneticilerine ait topraklar ve ortakçı usulü ile işlenen köylülere ait topraklar olmak üzere üçe ayrılmıştır.

Hititlerde ise toprak, küçük ve büyük tımar parçalarına bölünmüştür. İlk çağlardan itibaren devletler vergi toplamaya ihtiyaç duymuştur. Özellikle savaş zamanlarında halktan vergi alınmıştır. Vergiler, genellikle emek yoluyla ödeme, aynı ödeme ve nakdî ödeme şekilleriyle tahsil edilmiştir. Mısır'da vergiler ve kiralardan düzenli bir şekilde

kilde firavun adına toplanmış ve kamu binalarında çok sayıda insan çalıştırılmıştır.

Mısır'da köylüler de ortakçı olarak vergi vermekle yükümlüdür. Sümerlerde ise hür vatandaşlar vergi ödemek zorundayken Urga-kina, sosyal adaletsizliği önlemek için birçok vergiyi kaldırmıştır.

Güçlü bir yapıya sahip olan Roma'da tarımdan elde edilen fazla ürünün vergilendirilmesiyle oluşan kaynaklar; orduyu, bürokrasiyi ve şehirli nüfusu beslemiştir.

İlk Çağ'da toplum; asiller, din adamları, hürler ve köleler gibi sınıflara ayrılmıştır. Toprağa sahip olan soylular, yüzyıllar boyunca

geçerli olacak güçlü statüler kazanarak sosyal, ekonomik, siyasi gücün belirleyicisi olmuştur. Bu süreç tarım toplumlarının yönetim şekli olan monarşiyi ortaya çıkarmıştır.

Orta Çağ Avrupası'ndaki feodalite sisteminde, aynı vergiler devam etmekle birlikte ordunun ihtiyaçları etrafı surlarla çevrili kalelerde yaşayan feodal beyler tarafından karşılanmıştır.

XIII. yüzyıldan itibaren devletler, giderlerini karşılayamadığı için düzenli vergilendirme uygulamasına başlamıştır.

Zamanla para ekonomisinin gelişmesi vergilerin alınmasını ko-

laylaştırmıştır. Batı ve Orta Avrupa ülkelerinde toprak sahibi olan senyörün; siyasi, ekonomik, hukuki ve askerî haklara sahip olduğu ve temeli toprak köleliğine dayanan toplum düzenine "feodalizm" denmektedir.

Feodalizmde askerî ve mali hâkimiyetin devlete ait olması gerekirken bu haklara senyörler sahip olmuştur.

Senyörler, kendisinin ve malikâne sınırları içerisinde bulunanların güvenliğini sağlamak zorundadır.

Köleler, serfler ve hür köylüler, korunma ve adalet karşılığında senyörlere mal ve hizmet üretmekle yükümlüdür.

İLK VE ORTA ÇAĞ'DA TOPLUMSAL TABAKALAŞMA

Toplumsal tabakalaşma, insanlar arasındaki ekonomik ve toplumsal eşitsizliğin görünür hâle gelmesidir. Buna göre toplumlar, hiyerarşik bir düzen içerisinde sınıflandırılır. Tarih boyunca kölelik, kast sistemi ve mevkiye bağlı sistem gibi toplumsal taba-

kalaşmalardan söz edilebilir.

Kast sistemi; Brahmanlar (din adamları), Ksatriyalar (askerler ve soylular), Vaysiyalar (sanatkar, tüccar ve köylüler), Südralar (işçiler) ve Paryalar (köleler) sınıflarından oluşmuştur. Bu sistemde herkes, bir daha

terk edemeyeceği bir kast içinde doğar, bu kasttan eş seçer ve bu kast içinde ölür. Her kast bireyinin alabileceği eğitim ve yapabileceği meslek türleri bellidir. Bu düzende insanların diğer kastların üyeleriyle bağlantı kurmaları engellenmiştir.

SORULAR

1- Kuraklık; tarımla geçinen toplumlarda beraberinde kıtlığı getirdiği için önemli bir sorundu. Bu bölgelerde "artı ürün" üretmek ve bunları depolamak son derece önemliydi. Artı ürün, kurak bölgelerde hayati öneme sahipti. Artı ürüne sahip olan yerleşim merkezleri avantajlı duruma geçirdi ve bu durum onlara güç kazandırdı. Sulama kanallarının yapılmasıyla üretim arttı ve ürün fazlası yani artı ürün ortaya çıktı. Bu ürünü organize etmek için üretimin planlanması, ürünün depolanması ve korunması gerekli hâle geldi.

Bu paragrafa göre aşağıdakilerden hangisi artı ürün elde etmenin sonuçlarından olamaz?

- A) Çiftçilik dışında yeni mesleklerin ortaya çıkması
- B) Değiş tokuşun gelişmesi
- C) Toplumda tabakalaşmanın ortaya çıkması
- D) Feodal sistemin güçlenmesi
- E) Şehir toplumunun oluşmaya başlaması

Cevap: D

2- Hindistan'da babadan oğula geçen bir mesleki yapı ile halkı sosyal sınıflara ayırıp, eşitliği ve millet olma bilincini engelleyen sistem aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Kast
- B) Veda
- C) Racialık
- D) Brahmanizm
- E) Feodalite

Cevap: A

3- Sulama tarımının yaptığı Mezopotamya'da ortaya çıkan ürün fazlası yani artı ürünler tapınaklarda toplanmıştır. Ürünlerin kaydını tutan din adamları ise dağıtımını kontrol etmeye başlamışlardır. Böylece tapınak rahipleri toplumda üst tabakayı oluşturmuşlardır.

Mezopotamya'da "artı ürün" üretiminin;

- I. Ürünlerin depolanmasının zorunlu hâle gelmesine,
- II. Toplumda tabakalaşmanın yaşanmasına,
- III. Kıtlık yaşanmasına

durumlarından hangilerine zemin hazırladığı söylenebilir?

- A) Yalnız I
- B) Yalnız II
- C) I ve II
- D) II ve III
- E) I, II ve III

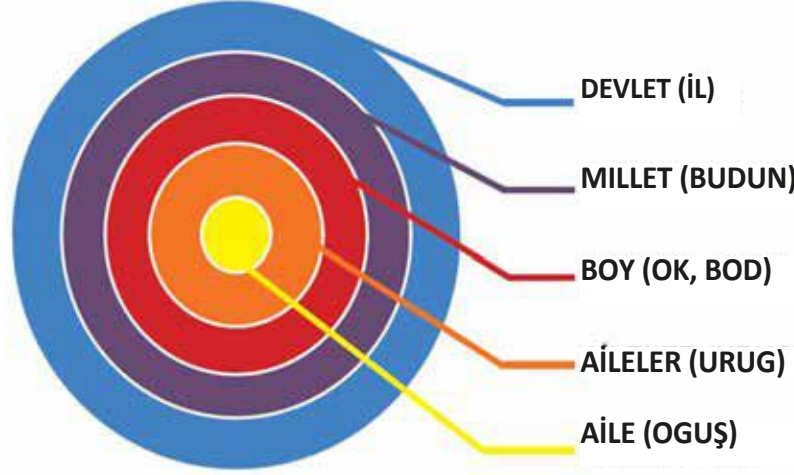
Cevap: C

KONU BOYLARDAN DEVLETE

İLK VE ORTA ÇAĞLARDA TÜRK DÜNYASI/BOYLARDAN DEVLETE

Ana yurttan kurulan ilk Türk devletleri, boy birliği şeklinde ortaya çıkmıştır. Eski Türk toplumunun sosyal yapısı; oğuş(aile), urug (aileler birliği), boy (ok), budun (millet) ve il (devlet) şeklinde birbirine sıkı sıkıya bağlı olan unsurlardan meydana gelmiştir. Bu yapı içinde ön plana çıkan boylar, sosyal dayanışma ve canlılık taşımıştır. Bu toplum yapısında, aileler urugları, uruglar boyları, boylar budunları (millet) meydana getirmiştir. Budunların bir kağan etrafında bir araya gelmesiyle de il oluşmuştur. Türkler, devlete “el” veya “il” adını vermiştir. Bu sosyal yapı içerisinde hayatlarını sürdüren ve Orta Asya bozkırlarının elverişli alanlarında hayvancılıkla uğraşan Türk boyları, kendi aralarında güçlü siyasi birlikler oluşturmuştur. Bunun ilk örneği Asya Hun Devleti olurken onu Kök Türk ve Uygur gibi diğer Türk devletleri izlemiştir. Örneğin Asya Hun Devleti’ne en parlak dönemini yaşatan Mete Han, yirmi altı boyu Türk tarihinde ilk kez tek bayrak altında toplamıştır. İlk Türk devletlerinin kurulması ve güçlenmesinde etkili olan boylar, bu devletlerin zayıflamasında da önemli rol oynamıştır.

Türk Devletlerinde Gücün Meşruiyet Kaynağı: Türklerde devleti yönetme yetkisinin kağana, Gök Tengri tarafından verildiğine inanılırdı. Dolayısıyla Türklerde gücün kaynağı ilahidir. Ancak Türk kağanı hiçbir zaman kutsal varlık, yani eski Mısır medeniyetinde olduğu gibi tanrı-kral sayılmamıştır. Tarihi kayıtlardan da anlaşıldığı üzere ilk Türk devletlerinde siyasi iktidar kavramı

“kut” tabiri ile ifade edilmiştir. Kut, kan yoluyla geçtiği için bütün hanedan üyeleri kağan olma hakkına ve yetkisine sahiptir. Kağan olmak için aynı zamanda adil, yetenekli, bilge ve cesur olmak gereklidir. Eski Türklerde kuta sahip olan hanedan üyeleri arasında kağan seçmek için kurultay toplanmıştır. O, devletin başı olarak iç ve dış siyaseti düzenler, savaş ve barışa karar verir, ordulara komutanlık eder, elçiler gönderir ve elçileri kabul ederdi. Ayrıca devlet teşkilatının her kademesindeki görevlileri tayin eder veya onları görevlerinden alırdı. Türk devletlerinde hükümdarlara; şanyü, tanhu, han, yabgu, ilteber, idikut, erkin ve kağan gibi unvanlar verilmişti. Hunlardan itibaren Türklerde bazı hükümdarlık sembolleri de görülmektedir.

Bunlar; taht, davul, otağ, kotuz, tuğ ve yaydır. Kağan ülkeyi idare eder, töre koyabilir ve gerektiğinde yargılama da yapabilir.

Gücün Maddi ve Temel Kaynakları: Türklerin Orta Asya’da ırmak, göl gibi su kaynakları çevresinde konar-göçer bir yaşam tarzı vardır.

Boylar, ekonomilerinin temel dayanağı olan hayvanlarıyla birlikte belirlenmiş bu alanlarda yaşamaktadırlar. Hunlar, Kök Türkler ve Uygurlar yazın yaylak denilen serin, sulak, otağı bol yüksek yaylalarda; kışın ise kışlak denilen daha ılık ova ve vadilerde yaşamıştır. Geniş bozkır sahalarında iklim ve coğrafya gereği sürekli hareket halinde olan konar-göçerler, toprak bağlılığını değil soy aidiyetini birinci planda tutmuşlardır. Sosyal kimlik; aile, oğuş ve boylar içinde gelişmiş ayrıca sınırlı otlakları kullanma mecburiyeti, aile ve grup ilişkilerini güçlendirmiştir. Uygur Devleti, Kök Türklerin sahip olduğu mirasın üzerine kurulduğu için bozkır kültür geleneğini sürdürmüştür. Ancak zamanla Çinlilerle fazla yakınlaşılması ve Maniheizm’i kabul etmesi, Uygurların hayat tarzını değiştirmiştir. Bu nedenle Uygurlarda, toplumsal yapı hızlı bir değişim göstermiş ve şehirleşmeye doğru bir eğilim başlamıştır. Bunun yanında konar-göçer yaşamın da devam etmesi Uygurlarda bozkırlı ve şehirlilik olmak üzere iki farklı hayatın orta-

ya çıkmasına neden olmuştur. Her an saldırıya açık bir coğrafyada yaşadıkları için konar-göçer toplumların silahlı güce ihtiyaçları vardır. Bozkır kültürünün öğelerinden atı kullanan ve demiri işleyen Türkler, askerî bakımdan çevresindeki milletlere üstünlük sağlamıştır. Türk ordusu, ücretli askerlerden değil her an savaşabilecek durumda olan süvarilerden kurulmuştur.

Güç Paylaşımı ve Yönetim: Türk devlet teşkilatında kurultay (toy); siyasi, kültürel, hukuki ve ekonomik konularda genel kararlar alan ve devlet yönetiminin temelini oluşturan en yüksek kuruluştur. Kağan, hanedan üyeleri, hatun, aygucu ve boy beylerinden oluşan kurultay, genellikle yılda üç kez toplanarak devlet işlerini görüşürdü. Kurultay’ın üyelerine “toygun” denilirdi. Kurultay, kağanın seçimi veya görevden alınmasında da etkiliydi. Kağan, kurultayın doğal başkanıydı ve kağanın olmadığı zamanlarda aygucu (başbakan) kurultaya başkanlık ederdi. Kurultaylarda alınan kararlar halka duyurulurdu. İlk Türk devletlerinde, kurultay (yasama) ve hükümet (yürütme) birbirlerinden ayrı kurumlardır. Fakat halktan ve yönetimden birinci derecede sorumlu olan kağandır. Kurultayı toplantıya çağırma, töre değişikliğini teklif etme, aygucuyu tayin etme, yargıya başkanlık etme görevleri kağana aittir. İlk Türk devletlerinde ülkenin yönetimi, Hunlardan itibaren devlet yönetiminde kolaylık sağlamak amacıyla doğu ve batı olmak üzere ikiye ayrılmıştır. İkili teşkilatlanma denilen bu sistemde, daima bir tarafın hâkimiyet üstünlüğü tanınmıştır.

SORULAR

1) Orta Asya’da kurulan ilk Türk Devletleri’nde toplumun sosyal yapısı birbirine sıkı sıkıya bağlı olan unsurlardan meydana gelmiştir.

Aşağıdakilerden hangisi bu unsurlardan biri değildir?

- A) Oğuş B) Urug
C) Boy D) Budun
E) Toy

Cevap: E

2) İslamiyet öncesi Türk Devletleri ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi yanlıştır?

- A) Hükümdar, yazılı kurallara göre ülkeyi yönetirdi.
B) Hükümdarlık yetkisi, Tanrı tarafından verildi.
C) “Kağan” hükümdarın kullandığı ünvanlardan biridir.
D) Devlet, ikili yönetim anlayışı ile yönetilmekteydi.
E) Devlet işleri “Kurultay” denilen mecliste görüşülürdü.

Cevap: A

3) Eski Türk devletlerinde, devleti yönetme yetkisinin Tanrı tarafından verildiğine inanılırdı. Kut denilen bu yetki kan yoluyla hükümdardan oğullarına geçerdi.

Bu durum;

- I. Halkın hükümdara bağlılığının artması,
II. Hükümdarın oğullarının taht mücadelesine girişmesi,
III. Merkezî otoritenin güçlenmesi

sonuçlarından hangilerini doğurmuştur?

- A) Yalnız I B) Yalnız II
C) I ve II D) II ve III
E) I, II ve III

Cevap: C

KONU TÜRKLERDE COĞRAFYA İLE OLUŞAN YAŞAM TARZI

TÜRKLERDE COĞRAFYA İLE OLUŞAN YAŞAM TARZI

Yaşanılan coğrafi bölgenin fiziki yapısı, toplumların hayat tarzının oluşumunda temel etkindir. Tarımın sınırlı alanlarda yapılabildiği buna karşın otlakların geniş yer tuttuğu Orta Asya'da, Türk boyları zorunlu olarak geçimlerini hayvancılık üzerine kurmuştur. Hayvancılık ile uğraşan Türklerin büyük çoğunluğu, konar-göçer bir yaşam tarzını benimserken bir kısmı da yerleşik yaşam sürmüştür. Eski Türk topluluklarının özellikle su kaynaklarına yakın, yaylak- kışlak hayatı üzerine kurulu bir yaşamları vardır. Böyle bir hayat tarzını, avcılık ve toplayıcılık ile geçinen toplumların yaşamları ile karıştırmamak gerekir. Türk boylarından bazıları, uygun tarım alanlarında hem tahıl hem de meyve-sebze yetiştirmiştir. Türkler, elverişli buldukları alanlarda hayat tarzlarını değiştirmiş, daha kolay ve rahat olan yerleşik yaşamı tercih etmişlerdir.

Türklerin Ana Yurttan Göçleri

Türk toplulukları, çeşitli nedenlerle yaşadıkları bölgeleri kitleler hâlinde terk ederek çok uzun mesafeler kat etmek suretiyle başka alanlara göç etmiştir. Göçlerin siyasi ve ekonomik olmak üzere iki temel sebebi vardır.

Ekonomik sebepler; nüfusun artması nedeniyle otlakların yetersiz kalması, kuraklık veya ağır kış şartları yüzünden kıtlık yaşanmasıdır. Siyasi sebepler ise; Türk boyları arasındaki mücadeleler ile Çin ve Moğol baskısıyla boyların yerlerini terk edip başka bölgelere gitmeleridir. Yeni ülkeler elde etme arzusu ve bunun doğal sonucu olarak yeni vatanlar kurma fikri de Türk göçlerinin sebepleri arasında sayılabilir.

Türklerde Askerî Kültür

Türkler, tarih boyunca savaşçı kimliğiyle ön plana çıkmış bir millettir. Türk toplumunda eli silah tutan herkes asker sayıldığı için ilk Türk devletlerinin ordularında, Hazar Devleti hariç, ücretli yabancı asker yoktur. Sürekli olan Türk ordusunda kadın-erkek, genç-yaşlı her an savaşılabilecek durumdadır. Öyle ki Türklerin sporları, eğlenceleri ve avlanmaları bile askerî eğitim niteliğindedir.

Tarihte düzenli ilk Türk ordusunu Asya Hun Devleti Kağanı Mete Han MÖ 209'da kurmuştur. Mete Han'ın ordusunda, 10 000 atlıdan oluşan en büyük birlik "tümen" olarak adlandırılmıştır. Tümenler binlere, binler yüzlere, yüzler onlara ayrılmış, her birinin başına tümenbaşı, binbaşı, yüzbaşı ve onbaşı rütbelerine sahip komutanlar görevlendirilmiştir. Mete Han'ın kurduğu bu sisteme "onlu teşkilat" adı verilmiştir. Onlu teşkilat, günümüze hüküm süren diğer Türk devletleri ile süregelmiştir. Onlu teşkilat ile devletin askerî disiplin içinde çalışması temin edilmiş ve bu durum Türklerle neden ordu-millet denildiğini de açıklamıştır. Orhun Yazıtların-

da ordu kelimesi "sü" terimi olarak kullanılmıştır. Ordunun başında bugünkü genelkurmay başkanı yerinde olan "sü-başı"lar bulunmuştur.

Askerî kültürün gelişmesine paralel olarak Türkler, medeniyet tarihine önemli katkılar sağlamıştır. Bunlardan biri atı ehlileştirmesi ve savaş aracı olarak kullanması, diğeri de demiri işleyerek silahlar yapmasıdır. Türkler geliştirdikleri üzengi, nal, gem ve eyer gibi aksesuarlarla atı verimli kullanmışlardır. Türk orduları, hafif silahlı ve hareketli süvarilerden kurulmuştur. Yayalar yani piyadeler ise yok denecek kadar azdır. Süvariler için zaruri olan pantolon, deri kuşak ve potin (ayakkabı) de Türklerin icadıdır. Türkler; demiri, cevheri eriteyerek elde etmiştir. Elde ettikleri ham demirin kalitesi, bugün bile yüksek derecelerde ısıtılarak elde edilen demirin kalitesiyle aynıdır. Bu yüksek kaliteli demirden keskin kılıçlar, baltalar, üzengiler, bıçaklar, gemler, kamalar, kınlar, mızraklar, kalkanlar ve ok uçları yapmışlardır.

Türk silahlarının yapı ve teknik özellikleri, Türk medeniyetinin gelişmişlik seviyesini gösteren önemli

ayrıntılardır. Süvarilerden oluşan Türk ordularının başlıca silahları, ok ve yaydır. Mete Han, ısıklı çalan bir ok icat etmiştir ve askerlerini bununla eğitmeye başlamıştır. Türk ordusunun yetiştirilme tarzı, hazırlık eğitimleri ve muharebe taktikleri diğer ülkelerin ordularından farklıdır. Büyük çoğunluğu okçu süvarilerden kurulu Türk savaş birlikleri, at sayesinde ağır hareketlerle grup muharebesi yapan yabancı ordular karşısında üstünlük kazanmıştır.

Türkler, taktiklerini uygulamak için ordularını hücum taktiğine göre düzenlemiş ve eğitmiştir. Bu sayede Türkler, savaşlarda kısa sürede istedikleri sonuca ulaşmıştır. Türklerle özgü bir savaş taktiği olan Turan taktiği, iki farklı savaş yönteminin uygulanması ile yapılan bir savaş usulüdür. Bu taktik, sahte ricat (geri çekilme, kaçma) ve pusudan oluşur. Bu savaş usulüne, Türk yurdunun eski adından dolayı "Turan Taktiği" veya "Hilal Taktiği" denilmiştir.

Düşmanın karşısında merkez, sağ ve sol kuvvetler olarak yer alan Türk kuvvetlerinin, merkez ve merkeze yakın kanatları düşmanın saldırısı karşısında, sanki bozulmuş da çekiliyormuş hissi vererek geri gitmeye başlar. Buna sahte ricat da denir. Bu arada, sağ ve sol kanatlardaki askerî birlikler yavaş yavaş ilerleyerek savaş alanının iki yanında yer alan tepeliklerin gerisine sarkar ve buralarda pusular kurar. Geri çekilmekte olan Türk birlikleri düşman kuvvetlerinin gerektiği kadar üzerlerine geldiği kanaatine vardığında aniden geri dönerler ve şiddetli bir savaşa tutuşurlar. Bu arada savaş alanının iki tarafındaki tepelikler ardında pusula askerler de düşmanı yanlardan ve arkadan çembere alır.

1) Aşağıdakilerden hangisi Orta Asya göçlerinin sebeplerinden biri değildir?

- A) Ticareti geliştirme isteği
- B) Hayvan hastalıkları
- C) Aşırı nüfus artışı
- D) Kuraklık
- E) Yeni yurtlar elde etme düşüncesi

Cevap: A

2) Aşağıdakilerden hangisi ilk Türk devletlerinde ordunun özelliklerinden biri değildir?

- A) Türklerde eli silah tutan herkes asker sayılır.
- B) "Onlu teşkilat" şeklindeki sistem günümüze kadar gelmiştir.
- C) Türk ordusu ücretli askerlerden oluşmaz.
- D) Sahte ricat ve pusula Türk ordusunun kullandığı taktiklerdir.
- E) Askerlik özel bir meslek olarak görülmüştür.

Cevap: E

3) Günümüz Kara Kuvvetleri Komutanlığının kuruluş tarihi olarak Asya Hun Devleti Kağanı Mete Han'ın kurduğu ilk Türk ordusunun kuruluş tarihi olan M.Ö. 209 yılının kabul edilmesi aşağıdakilerden hangisinin göstergesidir?

- A) Türklerin, en eski ordu teşkilatına sahip olduğunun
- B) Türk tarihinin süreklilik gösterdiğinin
- C) Dünyaya örnek teşkil edildiğinin
- D) Sosyal kültürün yaşatılmaya çalışıldığının
- E) Sadece Asya Hun Devleti'ne sahip çıktığının

Cevap: B

KONU KAVİMLER GÖÇÜ

Sosyal bir olay olan göç, bir topluluğun farklı nedenlerle kendi yurdunu terk ederek başka bir yere gitmesi veya yer değiştirmesidir. Topluluklar önemli bir neden olmadan topraklarını bırakıp sonunu bilmediği bir maceraya kalkmaz. Çünkü yöneldikleri topraklar tamamen boş ve sahihsiz değildir. Bu yüzden göç eden topluluklar gittikleri yerlerdeki kavim veya topluluklara karşı hâkimiyet mücadelesi vermek zorundadır. Bunun sonucunda da göç eden topluluğun, göç ettiği coğrafyadaki halkı ya hâkimiyeti altına alması ya da onu başka bir yere sürmesi gerekir.

Tarih boyunca Türkler de değişik sebeplerle farklı bölgelere pek çok kez göç etmiştir.

Bu göçler içerisinde Kavimler Göçü, gerek sonuçları itibariyle geniş sahalardaki farklı medeniyetleri etkilemesi gerekse etkisinin yüzyıllar boyu sürmesi nedeniyle ayrı bir öneme sahiptir.

Asya Hun Devleti'nin zayıflaması ve yıkılış sürecine girmesiyle Orta Asya'nın geniş bozkırlarında yaşayan bazı Türk boyları bağımsız hareket etmeye başlamıştır. Zamanla nüfusu artan bu boylar, Çin'in baskısı ve ekonomik nedenlerle de I. Yüzyıldan itibaren batıya doğru göç etmiştir. IV. yüzyılın başlarında Roma İmparatorluğu'nun sınırları dışında yaşayan Germen kavimleri, geçim kaynaklarının yetersizliği nedeniyle güneye Roma İmparatorluğu'nun Ren-Tuna nehirleri hattındaki sınırlarına yığılmıştır. Roma İmparatorluğu ise sınırlarını bu kavimlerden korumak için siyasi ve askerî mücadeleye başlamıştır. Hun Türkleri batıya doğru harekete geçtiklerinde, önlerine çıkan ve Romalılarca barbar olarak nitelendirilen kavimleri (Germenler, Ostrogotlar, Vizigotlar gibi) batıya doğru sürükleyerek yerlerinden etmiştir. Hunlardan kaçan bu kavimler, Roma sınırlarına yığılmış başka kavimleri domino taşı etkisiyle itmiş ve bu topluluklar 376 yılında kitleler hâlinde Roma İmparatorluğu topraklarına girmiştir.

Avrupa Hun Devleti

Hunlar, IV. yüzyılın ortalarında Don ve Volga ırmakları arasındaki Alanların hâkim olduğu toprakları ele geçirmiştir.

Buradan, Balamir idaresinde batıya doğru yeniden harekete geçen Hunlar, önlerine çıkan kavimleri yerlerinden etmekle kalmamış aynı zamanda Avrupa içlerine kadar da ilerlemişlerdir.

Kavimler Göçü olarak bilinen bu önemli olayın sonucunda Avrupa Hun Devleti bölgede önemli bir güç hâline gelmiştir.

Balamir'den sonra hükümdar olan Uldız, Hun dış politikasının ana hatlarını belirlemiştir.

Buna göre Doğu Roma İmparatorluğu baskı altında tutulurken Batı Roma İmparatorluğu'yla dostluk kurulacaktır.

422 yılında Rua, Doğu Roma entrikalarını etkisiz hâle getirmek için Balkan Seferi'ne çıkmış ve Doğu Roma'yı vergiye bağlamıştır.

Rua'dan sonra hükümdar olan Attila, devlete en parlak dönemini yaşatmıştır. Attila tahta çıktıktan

sonra ilk olarak Doğu Roma İmparatorluğu'yla 434 yılında Margus Antlaşması'nı imzalamıştır.

Bu antlaşma ile Attila, Doğu Roma'yı vergiye bağlayarak batıdaki hâkimiyetini pekiştirmiştir.

Attila, 447 yılında Doğu Roma'nın barış şartlarına yine uymaması üzerine II. Balkan Seferi'ne çıkmış ve Doğu Roma'yla Anatolios Antlaşması'nı imzalamıştır.

Bu antlaşmayla Bizans savaş tazminatı ödeyecek, daha önce ödediği vergi üç katına çıkarılacak, Hun sınır şehri Niş'te pazar kurulacak ve Bizans'ın asker bulundurabileceği alanlar kısıtlanacaktır. Anatolios Antlaşması ile birlikte Attila, devletin dış siyasetini değiştirmiş ve Batı Roma İmparatorluğu üzerine yönelmiştir.

Balkan seferlerinden sonra Attila yönünü Batı Roma'ya dönerek Galya seferine çıkmıştır.

Başkentini düşeceğinden endişe eden Romalılar 452 yılında, Papa I. Leo başkanlığında bir barış heyetini Attila'ya göndermiş ve ondan Roma'yı esirgemesini istemiştir.

Papa'nın güvence isteğini kabul eden Attila, böylece Batı Roma'ya üstünlük sağlamıştır.

Attila, bu sefer dönüşünde ölmüş ve yerine sırasıyla oğulları İlek, Dengizik ve İrnek geçmiştir. İrnek Dönemi'nde Avrupa'da tutunamayacağı anlayan Hunlar, Karadeniz'in kuzeyine çekilmiştir.

Kavimler Göçü'nün Sonuçları

Roma imparatorluğu doğu ve batı olmak üzere ikiye ayrıldı.

Avrupa Hun Devleti kuruldu.

Avrupa'da feodal yönetimler oluştu.

Hristiyanlık Avrupa'ya giden kavimler arasında yayılmaya başladı.

Günümüzdeki Avrupa milletlerinin temeli atıldı.

Avrupa'daki milletler Türk savaş taktiklerini ve teçhizatını, giyim tarzını, müziğini, yemeklerini kısaca kültürünü tanıdı.

SORULAR

1) Kavimler Göçü sonucunda;

• Türk kavimlerinin baskısından kaçan Germen kavimleri Avrupa'nın değişik yerlerine yerleşmişlerdir.

• Germen kavimlerinin saldırısı sonucu Roma İmparatorluğu ikiye ayrılmıştır.

• Germen kavimleri arasında Hristiyanlık yayılmıştır.

Buna göre Avrupa'da;

I. Etnik,
II. Siyasi,
III. Dinî,
IV. Hukuki
unsurlardan hangilerinin değiştiği söylenemez?

- A) Yalnız I
B) Yalnız IV
C) I ve II
D) III ve IV
E) I, II ve III

Cevap: B

2) Avrupa Hun Devleti'ne en parlak dönemini yaşatan ve Doğu Roma yani Bizans İmparatorluğuyla Anatolios Antlaşmasını yapan hükümdar kimdir?

- A) Balamir
B) Uldız
C) Rua
D) Karaton
E) Atilla

Cevap: E

3) Aşağıdakilerden hangisi Kavimler Göçü'nün Türk tarihini ilgilendiren sonucudur?

- A) Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrıldı.
B) Feodalite rejiminin ortaya çıktı.
C) Avrupa'nın etnik yapısı değişti.
D) Türk Kültürünün hacmi genişledi.
E) Skolastik düşünce güç kazanmaya başladı.

Cevap: D

KONU İLK TÜRK DEVLETLERİNİN ÇEVRE DEVLETLERLE İLİŞKİLERİ

İLK VE ORTA ÇAĞLARDA TÜRK DÜNYASI

Hazar Devleti

VII-XI. yüzyıllar arasında Karadeniz ile Kafkas dağlarının kuzeyinde ve İdil (Volga) Nehri dolaylarında hüküm sürmüştür. Hazarlar tarih sahnesine Sabar Türklerinin devamı olarak çıkmıştır. Batı Kök Türk Devleti yıkılınca Hazarlar bağımsızlıklarını ilan etmiştir. Hazarlar, Museviliği benimseyen tek Türk devleti olup ülkesinde farklı dinleri barındırmıştır. Hazar ismi günümüzde Hazar Denizi adında yaşamaya devam etmektedir.

Karluklar

Kök Türklerin hâkimiyeti altında yaşamış, Orta Asya tarihinde önemli rol oynamıştır. Karluklar, II. Kök Türk Devleti'nin yıkılmasında ve Uygur Devleti'nin kurulmasında etkili olmuştur. 751 Talas Savaşı'nda Çinlilere karşı Müslüman ordusunun yanında yer almıştır. 840'ta Uygur Kağanlığı'nın yıkılması üzerine kendini Kök Türkler'in halefi kabul eden Karluk Hükümdarı Bilge Kül Kadir Kağan "Kara Han" unvanını almıştır. Böylece Karluklar değişiklik geçirecek aynı zamanda Orta Asya'da ilk Türk İslam devleti olan Karahanlılar'a dönüşmüştür.

Avar Hakanlığı

Asya Hun Devleti'nin yıkılmasından sonra IV. yüzyıl sonlarında, Moğolistan'da kurulmuştur. I. Kök Türk Devleti; Avar Hakanlığı'na son verince Avarlar, Batı'ya göç etmiş ve Bayan Han zamanında Orta Avrupa'da devlet kurmuşlardır.

İstanbul'u iki kez kuşatan Avarlar, Germen ve Slavları yönetim, askerlik ve sanat alanlarında etkilemiştir.

Türgişler

Kök Türk Hakanlığı'nın batıdaki kalabalık boylarından biri olarak İli Nehri dolaylarında yaşamıştır. Emeniler ile mücadele ederek Arapların, Orta Asya'da hâkimiyet kurmasını engellemiştir. Türğişler kendi adlarına para bastırmışlardır.

Başkırtlar

Orta Asya Türk kavimlerinden olup, Ural Dağları'nın kuzey ve doğu kısımları ile İdil'in kuzey kesimini oluşturan bozkırlarda yaşamıştır. Günümüzde Başkırdistan olarak bilinen bölgenin

merkezi Ufa'dır. Başkırtların aslı Türkistan'ı terk ederek kuzeye yönelen ve sonra batıya geçen Kıpçak Türklerine dayanmaktadır.

Bulgarlar

II. yüzyılda Orta Asya'dan Avrupa'ya başlayan göçle ilk olarak Hazar Denizi-Karadeniz arasındaki topraklara yerleşmiştir. Hunlarla birlikte akınlara katılan Bulgarlar, 453'te Kafkasların kuzeyindeki topraklara gelmiştir.

VI. yüzyılın sonlarına doğru Kuban Nehri, Azak Denizi ve Karadeniz Bölgesi'nde yaşayanların katılımıyla Han Kubrat'ın (Kurt) liderliğinde Büyük Bulgar Devleti kurulmuştur. Büyük Bulgar Devleti'nin yıkılmasından sonra 680'de Otuz-Oğurlar'dan bir grup İtil (Volga) Bulgar Devleti'ni kurmuştur. Ticari ilişkiler sonucu, İslamiyet'le tanışan Bulgarlar, X. yüzyılın ilk yarısında İslamiyet'i kabul etmişlerdir. Doğu Avrupa'da Türk İslam kültürünün temsilcisi olmuşlardır. Dobruca'nın güneyinde Asparuh (679-702) tarafından kurulan Tuna Bulgar Devleti ise Boris Han Dönemi'nde Hristiyanlığı resmen kabul etmiştir.

Oğuzlar

630-682 yılları arasında Dokuz-Oğuz Kağanlığı altında toplandılar. Daha sonra Kök Türk ve Uygur hâkimiyetine giren Oğuzlar, X. yüzyılda Oğuz Yabgu Devleti'ni kurdular. X. yüzyılın sonlarına doğru İslamiyet'i kabul eden Oğuzlar, Büyük Sel-

çuklu Devleti ve Osmanlı Devleti gibi cihanşümül devletler kurmuşlardır.

Kıpçaklar

Batı Kök Türk topluluklarından olup kaynaklarda çoğunlukla Kumanlar adı altında anılmıştır. XI. yüzyılda Güney Rusya'ya gelerek burayı ele geçiren Kıpçaklar, Bizans'a karşı akınlara düzenlemiştir. Doğu Avrupa-Batı Sibirya bozkır bölgelerinin tamamını kapsayan bölge, İslam kaynaklarında "Deşt-i Kıpçak" (Kıpçak Bozkırı) adıyla anılmıştır. 1250'de Mısır'da kurulan Memlûklular Devleti kısa bir süre sonra Kuman-Kıpçak Türklerinin eline geçmiştir. Kıpçakların bir kısmı Hristiyanlığı benimserken Kırım, Kafkaslar ve İdil Bulgarları ülkesinde yaşayanlar ise İslamiyeti kabul etmişlerdir.

Peçenekler

IX-XII. yüzyıllarda Karadeniz'in kuzeyindeki steplerde yaşamıştır. Oğuzlar ve Hazarların baskısı sonucunda Karadeniz'in kuzeyindeki topraklara gelerek Macarlar'ı buralardan uzaklaştırmıştır. Peçenekler ilk defa 1035'te Tuna'yı geçerek Bizans topraklarına girmiş ve Bizans'a karşı akınlara düzenlemiştir. Bizans ordusunda paralı askerlik yapan Peçenekler, Malazgirt Savaşı'nda Bizans ordusundan ayrılarak Alp Arslan'ın ordusuna katılmıştır.

Kırgızlar

840 yılında Uygur Devleti'ni yıkarak Ötüken'de devlet kurdular. XIII. yüzyılda Moğolların, XIX. yüzyılda Rusların egemenliğine giren Kırgızlar, 1991 de bağımsız oldular. Türk edebiyatının en güzel örnekleri arasında yer alan Manas Destanı, Müslüman Kırgızlarla gayrimüslimler arasındaki mücadeleleri anlatır.

Macarlar

Fin-Uygur kavimlerinin bir bölümü Karadeniz'in kuzeyindeki bozkırlara inerek Onogurlarla kaynaşmıştır. IX. yüzyılın başlarında Hazar egemenliği altında olan Macarlar, Peçeneklerin baskısıyla batıya doğru göç etmiştir. 896'da Macaristan'a yerleşen Macarlar, Hristiyanlığı benimseyerek Türk kimliğini kaybetmiştir.

SORULAR

1. Hazar ülkesi; VII. yüzyıldan itibaren ulaşımın hızlandığı, mal değişiminin arttığı, Doğulu ve Batılı milletlerden kitleler hâlinde ticaret ve sanatla uğraşan insanların kaynaştığı bir yer hâline gelmiştir.

Buna göre Hazar ülkesi ilgili olarak aşağıdaki yargılardan hangisine ulaşılabilir?

- A) Barış dönemi yaşatmışlardır.
- B) Başka dinlere inanmışlardır.
- C) Konar-göçer hayatı benimsemişlerdir.
- D) Kültürel etkileşim görülmemiştir.
- E) Ülke sınırlarını genişletmişlerdir.

Cevap: A

2. Müslüman Kırgızlarla gayrimüslimler arasındaki mücadeleyi anlatan ve Türk edebiyatının en güzel örnekleri arasında yer alan Manas Destanı aşağıdakilerden hangisine aittir?

- A) Macarlar
- B) Kırgızlar
- C) Peçenekler
- D) Kıpçaklar
- E) Bulgarlar

Cevap: B

3. -Boris Han Dönemi'nde Hristiyanlığı resmen kabul etmişlerdir.

-Malazgirt Savaşı'nda Bizans ordusundan ayrılarak Alp Arslan'ın ordusuna katılmışlardır.

-Kendi adlarına para bastırmışlardır.

-Büyük Selçuklu ve Osmanlı Devleti gibi cihanşümül devletler kurmuşlardır.

Verilen bilgilerde aşağıdakilerden hangisine ait özellik bulunmamaktadır?

- A) Türğişler
- B) Oğuzlar
- C) Peçenekler
- D) Başkırtlar
- E) Bulgarlar

Cevap: D

KONU İLK TÜRK DEVLETLERİ VE KOMŞULARI

Eski Türk topluluklarındaki ekonomik yapı daha çok bozkır kültürü etrafında şekillenmiştir. Ekonomik yapıyı büyük ölçüde etkileyen bu bozkır kültürünün temelini hayvancılık, tarım, el sanatları ve ticaret oluşturmaktadır.

Hunlar, temel geçim kaynağı olarak hayvancılıkla beraber tarım, avcılık, balıkçılık, madencilik, dericilik ve ticaretle uğraşmışlardır. Savaşçı özellikleri düşünüldüğünde yağma ve ganimet de önemli bir kaynaktır. Madencilik konusunda demiri, altını ve gümüşü çıkarıp işleyebilen Hunlar; başta Çin olmak üzere yerleşik toplumlara kürk, at, et, deri, silah satmışlar, karşılığında ise ipek, çay ve tahıl ürünleri almışlardır. Güçlü oldukları dönemlerde ise İpek Yolu'nun uluslararası ticaretine katılmışlar ya da bu yolu kontrol altına almışlardır. Hunlar aynı zamanda her biri sanat eseri değerinde olan kalkan, zırh, kılıç, mızrak, madeni tabak, heykel, kazan, ibrik, eyer ve koşum takımları üretmişlerdir. Hunlar, Kök Türkler ve Uygurlar gibi Orta Asya'da büyük devletler kuran Türk toplulukları; ipek, buğday ve pirinç gibi ekonomilerinin eksiği olan temel ürünleri zaman zaman Çin'den hediye ve vergi olarak temin etmiştir. Kök Türklerin, Çin ile ilişkilerinin yanında batısında bulunan Sasanî ve Bizans İmparatorluklarıyla da ilişkileri olmuştur.

İlk Türk Devletlerinin Ticari Politikaları

Eski Türk topluluklarında ve devletlerinde ticaret, büyük ölçüde "değiş tokuş" esasına dayanmaktaydı. Türkler, değiş tokuş için en çok atı kullanmışlardı. Ticarete kullanılan başka bir ödeme aracı da kıymetli madenlerden yapılmış çeşitli kap kacaklardı. Yaptıkları ticarete parayı da kullanan Türkler; özellikle

Bizans, Çin ve Sasanî gibi komşu ülkelerden vergi, haraç ve savaş tazminatı adı altında temin ettikleri paralarla ihtiyaçları olan malları satın alırlardı.

Türkler, satır adını verdikleri ve diske benzeyen bu gümüş parayla ticarete ödeme yapmışlardı. Milletler arası ticarete Türkler, genellikle Soğdî tüccarları himayelerine alarak kullanmış iseler de zamanla Hun, Kök Türk, Uygur devletlerinde de tüccar grupları oluşmaya başlamıştır. Doğu-batı, kuzey-güney ticaretinde toprakları aracı konumunda olan Türk devletleri gelip geçen kervanlardan "geçiş vergisi" almıştır. Özellikle Çin ipeğinin Batı'ya satışından önemli kârlar elde etmişlerdir. Türkler kervanların ülkelerinden geçiş güvenliğini sağlamışlar, konaklama ihtiyaçları için kervansaraylar denilebilecek yerler inşa etmişlerdir.

Kervanlara at, deve gibi gerekli hayvanları temin eden

Türkler; kervanda bulunanlara belirli ücret karşılığında yeme içme hizmeti de vermişlerdir. İpek Yolu'nda ticaretin çok iyi ve bol kazançlı olması, Türklerle komşuları arasında mücadelelere sebep olmuştur. Çin'e canlı mal ihracı, kendisinden önceki Türk devletlerinde olduğu gibi Uygur Devleti Dönemi'nde de devam etmiştir. Özellikle Uygur kağanları, Çin'e daha fazla mal satabilmek için siyasi ve askerî güçlerini bir baskı aracı olarak kullanmışlardır. Uygurların ihracatı sadece canlı at satımından ibaret değildi. Son derece çalışkan insanlar olan Uygur Türkleri, çeşitli türden bol miktarda mal üretiminde bulunurlardı. Uygurlarda, derisi için çok miktarda sansar ve samur avlanırdı.

Uygurlar, ihtiyaç fazlası olan bütün bu ürünleri satmak için komşu ülkelere gönderirdi. Uygurlar, alım satım ve borç alıp vermede belirli bir para ve ölçü sistemine sahip olmuştur. Borç

olarak alınan mal ve para faiz karşılığında genellikle ilkbaharda alınmış ve ürünün kaldırıldığı sonbaharda ödenmiştir. Hazar Devleti kuvvetli ordusu ile hâkim olduğu geniş sahada asayiş ve ulaşım güvenliği sağlayarak VII ve IX. Yüzyıllar boyunca Doğu Avrupa'da tam manasıyla bir "Hazar Barış Çağı" gerçekleştirmiştir.

Bu barış dönemi ile beraber Hazar ülkesi; ulaşımın hızlandığı, mal değişiminin arttığı, Doğulu ve Batılı milletlerden kitleler hâlinde ticaret ve sanatla uğraşan insanların kaynaştığı bir yer hâline gelmiştir. Gök Tengri inancına mensup olan Hazarların milletlerarası bu sıkı ilişkileri sonucunda ülkelerinde İslamiyet, Hristiyanlık ve Musevilik de yayılmıştır. Bu süreçte refah içinde yaşayan Hazarlar; bal, mum, un, kadiye ve kürk ticareti yapmışlar; arıcılık ve balmumu ticareti ile uğraşmışlar, denizde ve nehirlerde gemiler işletmişlerdir.

SORULAR

1) Türklerin anayurdu olan Orta Asya, geniş bozkırların ve çöllerin bulunduğu bir bölgedir. Karasal iklimin hüküm sürdüğü Orta Asya'da kışlar soğuk, yazlar sıcak ve kuraktır.

Bu durumun;

I. Kolonicilik,
II. Hayvancılık,
III. Kürk ticareti faaliyetlerinden hangilerinin yaygınlık kazanmasına yol açtığı söylenebilir?

- A) Yalnız I
B) Yalnız II
C) Yalnız III
D) II ve III
E) I, II ve III

Cevap: D

2) Orta Asya'da araştırma yapan bir tarihçi, Uygurlar Dönemi'ne ait saban, tapınak, kira sözleşmesi ve minyatür ile birlikte Çin ipeklerinin bulunduğu bilgisine ulaşmıştır.

Bu tarihçinin ulaştığı bilgilerden yola çıkarak Uygurlar hakkında aşağıdakilerden hangisine ulaşamaz?

- A) Uygurlar, ipek üretimi yapmışlardır.
B) Uygurlar yazıyı kullanmışlardır.
C) Uygurlar, tarım ile uğraşmışlardır.
D) Uygurlar döneminde dinî mimariye ait eserler yapılmıştır.
E) Uygurlar, resim sanatı ile de uğraşmışlardır.

Cevap: A

3) Asya Hun Devleti ile Çin arasında ticari antlaşmalar yapılmasına rağmen zaman zaman ekonomik temelli savaşlar da yapılmıştır.

Buna göre Orta Asya'daki mücadelelerin temel sebebi olarak aşağıdakilerden hangisi gösterilebilir?

- A) Sınır mücadeleleri
B) İpek Yolu hâkimiyeti
C) Misyonerlik faaliyetleri
D) Kültürel farklılıklar
E) İklim şartları

Cevap: B

KONU İSLAMİYET'İN DOĞDUĞU DÖNEMDE DÜNYA

İSLAMİYET'İN DOĞDUĞU DÖNEMDE DÜNYA

Hız. Muhammed, 571 yılında Arap Yarımadası'nın önemli merkezlerinden olan Mekke şehrinde doğmuştur. Arap Yarımadası; Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının birbirine yakın olduğu önemli bir noktada bulunmaktadır. Bu dönemde, Arabistan ve çevresinde dönemin iki büyük gücü olan Doğu Roma ve Sasani imparatorlukları hüküm sürmektedir. Fakat Arabistan toprakları çöllerle kaplı olduğu ve ekonomik getirisi fazla olmadığı için büyük devletlerin ilgisini çekmemiş ve istilalara uğramamıştır. Ayrıca bu dönemde Doğu Roma ve Sasani imparatorlukları arasındaki rekabet ve buna bağlı savaşlar, her iki devletin de yıpranmasına neden olmuştur. Doğu Roma İmparatorluğu dönem dönem karışıklıklar yaşasa da varlığını bütün Orta Çağ boyunca devam ettirmiştir. İslamiyet'in ortaya çıktığı VII. yüzyılda Doğu Roma; Kafkaslar, Anadolu, Suriye ve Kuzey Afrika'ya kadar olan bölgelere hâkimdir. Afrika'da, Kızıldeniz'in kıyılarında ise Habeş Krallığı kurulmuştur. Türklerin yoğun olarak yaşadığı Orta Asya bölgesinde ise Kök Türk Devleti hüküm sürmektedir.

Arap toplumu; çöllerde göçebe bir hayat süren bedeviler, köyler ve şehirlerde yerleşik bir yaşam tarzına sahip hadari denilen insanlardan oluşmaktadır. Bunların dışında yarı göçebe kabileler de mevcuttur. İslamiyet öncesi Arabistan'da insanlar; hürler, köleler ve mevaliler olmak üzere üç sosyal sınıfa ayrılmıştı. Kabilenin ana unsuru olan hürler tüm haklara sahipti. Herhangi bir hakka sahip olmayan köleler alınıp satılabilir, miras olarak bırakılabilir ve günlük işlerde çalıştırılabilir-

di. Bir köle azat edilirse mevali denilen sınıfa geçmiş olurdu. İslamiyet öncesi Arabistan'da evlat edinme yaygındı ve evlatlık alınan çocuk mirastan yararlanabilirdi. Bir erkek çok sayıda kadınla evlenebilir ve eşlerini kolayca boşayabilirdi. Kadın ancak çocuğu olduktan sonra aileye kabul edilirdi. İnsani hakların çoğundan yoksun bırakılan kadınlar, mirastan da pay alamazdı.

Kabilede sadece önde gelen kişilerin kadınları ve kızları ayrıcalıklı tutulurdu. Araplar, haram aylar olarak kabul edilen zilcade, zilhicce, muharrem ve recep ayında savaş yapmazlardı. Bu aylarda yapılan savaşlara Ficar Savaşları denilirdi. İslamiyet'ten önce Arabistan'da; Nebatiler, Tedmür, Gassani, Main, Hire, Sebe gibi devletler yaşamıştı.

Hız. Muhammed'in doğduğu sıralarda ise Arap Yarımadası'nda siyasi birlik yoktu. Toplum kabilelerden oluşurdu.

Kabilecilik anlayışı içerisinde insanlar kendi kabilesini her zaman ön planda tutar, haksız

olsa bile kabilesinin yanında olurdu. Kabilelerin başında "şeyh" veya "seyyid" denilen kabilenin büyüğü bulunurdu. Hükümlerini kabilenin örfüne göre verirdi. Kabileler arasında özellikle kan davalarına dayanan savaşlar sık görülürdü. İntikam kutsal bir görev kabul edilirdi. Arap toplumunda kabileler, İslami Dönem'e kadar doğal olarak birleşip merkezî bir devlet oluşturamamıştı. Arabistan genelinde inanış olarak Putperestlik hâkimdi. Bunun yanı sıra Haniflik (Hız. İbrahim'in inancı) ve Hristiyanlık, Musevilik dinlerine inananlar da vardı. Arabistan Yarımadası'nda ekonomi tarım,

hayvancılık ve ticaret üzerine kuruluydu. Hayvancılık özellikle bedevilerin geçim kaynağıydı. Başta Mekke olmak üzere yarımada genelinde en belirgin geçim kaynağı ticaretti. Araplar, kuzey-güney arasında ticaret yaparlardı. Ayrıca Mekke, İslamiyet öncesinde de dinî bir merkez olduğu için Araplar buraya gelenlerle yoğun bir ticari münasebet kuruyordu.

Günümüzdeki fuarlara benzeyen panayırlar, Arabistan ticaretinde önemli bir yer tutardı. 5-30 gün arasında süren bu panayırlar, genellikle savaşmanın yasak olduğu haram aylarda kurulurdu. Böylelikle ticaret için gelen tüccarların güvenliği sağlanmış olurdu. Bu panayırlar, ekonomik hayatın olduğu kadar sosyal hayatın da önemli bir parçasıydı.

Özellikle kabileler arasındaki birçok problem buralarda çözüldü. Panayırlarda edebî sohbetler yapılır, şairler en güzel şiirlerini buralarda okurdu. Bu şiirlerden beğenilenler Kâbe'nin duvarına asılırdı.

SORULAR

1. İslamiyet'ten önceki dönemlerde de kutsal olarak kabul edilen Mekke, Medine ve Taif şehirlerinin bulunduğu bölgeye ne ad verildi?

- A) Necid
B) Yemen
C) Hicaz
D) Nebatiler
E) Himyeri

Cevap: C

2. I. Dinî merkez olması,
II. Ukaz panayırlarının düzenlenmesi,
III. Kervan yolları üzerinde bulunması,
IV. Deniz ticaret yollarının hinterlandında olması,
V. Merkezi otoritenin olmaması.
Yukarıdakilerden hangileri İslamiyet öncesinde Hicaz bölgesinin gelişmesinin nedenleri arasında gösterilebilir?

- A) I ve III
B) I ve V
C) II ve IV
D) I, III ve V
E) I, II, III ve IV

Cevap: E

3. Durum 1. Cahiliye Devri'nde, Mekke'de günümüzdeki fuarlara benzeyen büyük panayırlar kurulurdu. Bu panayırlar ekonomik hayatta da önemli yer tutar ve bu panayıra bütün kabileler katılırdı.

Durum 2. Olimpiyatlar ise, Yunan Uygarlığı'nda tanrılar adına düzenlenir ve bütün şehir halkı katılırdı.

Bu iki durumu dikkate alındığında;

- I. Kültürel birliğin sağlanması,
II. Askeri birliğin sağlanması,
III. Merkezi otoritenin sağlanması

hangilerinin amaçlandığı savunulabilir?

- A) Yalnız I
B) Yalnız II
C) I ve III
D) II ve III
E) I, II ve III

Cevap: A

Hız. Muhammed'e 610 yılında Allah tarafından Cebrail aracılığı ile ilk vahiy gönderilmiştir. Böylece Peygamberlik görevi başlamıştır. İslam dini; Cahiliye Dönemi'nde gündelik yaşamın bir parçası olan putlara tapma, falcılık-büyücülük, kan davaları, gasp, içki, faiz ve kadınlara kötü muamele gibi birçok kötü alışkanlığı yasaklamıştır. Bu durum, cahiliye toplumundaki önderlerin tepkisini çekmiştir. Müslümanlar kendilerine yönelik yapılan şiddete ve işkencelere karşı Hız. Peygamber'in izniyle güvenli gördükleri yerlere hicret etmişlerdir.

Hız. Muhammed, 620 yılında Medine'den Cahiliye Devri adetlerine göre hac vazifesini yapmak ve çevrede kurulan panayırlara katılmak için Mekke'ye gelen bazı kişilerle Akabe denilen mevkide görüşmüş ve onları İslam'a davet etmiştir. Bu kişiler İslam'ı kabul etmiş ve Hız. Peygamber'i koruyacaklarına dair biat (söz) vermiştir. İslam tarihine bu görüşmeler Akabe Biatları olarak geçmiştir.

İlk Toplumsal Sözleşme

Hız. Muhammed, Medine'de kabilecilğe ve toplum içindeki çatışmalara son vermek, Medine'ye hicret etmekte zorunda kalan Müslümanları, yerli halk ile kaynaştırarak bütün üstünlük iddialarını ortadan kaldırmak istemiştir.

Bunun için muhacir ve ensar arasında kardeşlik ilan etmiştir. Hız. Peygamber; Müslümanlar arasında birliği sağladıktan sonra Medine'de bulunan başka dinden insanlarla İslam Devleti'nin ilk yazılı anlaşması olan Medine Sözleşmesi'ni imzalamıştır. Toplumdaki bireylerin birbirleriyle ve yabancılarla olan ilişkileri, din ve vicdan hürriyeti, hak ve sorumlulukları belirli esaslara bağlanmıştır. Sözleşmeyle hem bir devlet teşkil edilmiş hem de hükümet otoritesi ve eğitim düzene sokulmuştur. Sözleşme, ilk maddeden itibaren Müslümanlar ile gayrimüslimlerin Medine'ye bir saldırı olduğunda, birlikte hareket etmesini karara bağlamıştır. Baskının, zorbalığın, hukuksuzluğun, zulüm ve şiddetin hâkim olduğu o günkü ortamda bu sözleşme sosyal ve idari manada çok önemli bir gelişmedir.

Bedir Savaşı (624)

Mekkeliler, içinde Medine'ye hicret eden Müslümanların mallarının da olduğu bir kervanı Şam'a göndermeye karar vermiştir. Bunu öğrenen Müslümanlar, Şam kervanının yolunu kesmek ve müşriklere gözdağı vermek için sefer düzenlemiştir. Bedir Kuyuları önünde yapılan savaşı Müslümanlar kazanmıştır. Müslümanların ilk savaşı ve ilk zaferidir. Savaş sonucunda elde edilen ganimetler paylaştırılmış, ganimetlerin 1/5'i hazineye aktarılırken, 4/5'i

savaşa katılan Müslümanlara dağıtılmıştır. (İslam savaş hukukunun temelleri atılmıştır.) Savaş esirlerinden her on Müslümana okuma-yazma öğretmenler serbest bırakılmıştır. (İslamiyet'in eğitim öğretimi verdiği önem ve teşviki göstermektedir)

Uhud Savaşı (625)

Mekkeli müşrikler, Bedir Savaşı'nın intikamını almak ve Müslümanların denetimine geçen Suriye-Mısır ticaret yolunu tekrar ele geçirmek amacıyla Mekkeliler üzerine harekete geçmiştir. Hız. Peygamber'in ordunun güvenliğini sağlamak için Ayneyn Tepesi'ne yerleştiği okuların yerlerini terk etmesi nedeniyle Müslümanlar bozguna uğramıştır. Hız. Peygamber'in yaralandığı bu savaşta, Hız. Hamza şehit olmuştur. Savaş sonunda Mekkeli müşrikler tam bir galibiyet kazanamamış ve geri dönmüşlerdir.

Hendek Savaşı (627)

Mekkeli müşriklerin Müslümanları son yok etme çabası olan Hendek Savaşı, ismini Medine'nin etrafına hendek kazılarak savunma yapılmasından almıştır. Müşriklerin kuşatması şiddetli bir fırtına nedeniyle sona ermiş ve müşrikler kuşatmayı kaldırıp Mekke'ye geri dönmüşlerdir.

Hudeybiye Antlaşması (628)

Bu antlaşmaya göre Müslümanlar, o yıl Mekke'ye giremeyecek ve umre yapamayacaktır. Mekkeli bir kimse Hız. Muhammed'in yanına kaçarsa velisinin isteği üzerine geri verilecek, fakat bir Müslüman kaçarak Mekke'ye sığınarsa iade edilmeyecektir. Bu antlaşma sonucunda; Mekkeliler, Hudeybiye Antlaşması ile Müslümanları resmen tanımıştır.

Hayber'in Fethi (629)

Yahudiler, Şam ticaret yolunu tehdit edip Müslüman ticaret kervanlarına zarar vermeye ve Mekkeli müşrikleri Müslümanlara karşı kışkırtmaya devam etmekteydi. Bunun üzerine Hayber üzerine bir sefer düzenledi ve kale ele geçirildi. Bu zaferle Şam ticaret yolunun güvenliği sağlandı.

Mute Savaşı (629)

Hız. Muhammed'in Gassanileri İslamiyet'e davet için gönderdiği elçinin Suriye civarında öldürülmesi üzerine Hız. Peygamber bir ordu hazırlayarak bölgeye sevk etti. Gassani hükümdarı, Bizans'tan yardım istedi. Bölgeye gelen Bizans ordusu ile Müslümanlar arasında bir savaş yapıldı. Müslümanlarla Bizans İmparatorluğu arasındaki ilk savaştır.

Mekke'nin Fethi (630)

Mekkeli müşrikler Hudeybiye Antlaşması'na sadık kalmamışlardır. Bunun üzerine Hız. Peygamber ordusuyla Mekke üzerine yürümüştür. Şehre giren Müslüman birlikler, ciddi bir direniş ile karşılaşmamış ve kısa sürede kan akıtılmadan fetih tamamlanmıştır. Mekke'nin Fethi ile birlikte Kureyş müşriklerinin Hız. Peygamber ve Müslümanlara karşı olan düşmanlığı sona ermiş, Hicaz Bölgesi'nde İslam'ın yayılışının önündeki engeller ortadan kalkmıştır.

Huneyn Seferi (630)

Mekke'nin Müslümanlar tarafından fethi üzerine Taifliler, putperest diğer kabileler ile birleşerek büyük bir ordu hazırlamıştır. Hız. Peygamber, Huneyn'de toplanmış olan bu ordu üzerine sefere çıkmıştır. Yapılan savaşta müşrikler yenilgiye uğratılmıştır.

Taif Seferi (630)

Huneyn Savaşı'nda Taiflilerin müşriklere yardım etmesi üzerine Hız. Muhammed, Taif üzerine sefer düzenlemiştir. Yapılan mücadelelerden yıpranan Taifliler ertesi sene Hız. Peygamber'e elçiler göndererek İslamiyet'i kabul etmiştir.

Tebük Seferi (631)

Bizans'ın Arabistan üzerine büyük bir sefer düzenleyeceği haberleri üzerine Hız. Muhammed ordusuyla sefere çıkmıştır. Tebük mevkiine gelindiğinde haberin asılsız olduğu öğrenilmiştir. Arabistan dışına yapılan ilk sefer olma özelliği gösteren Tebük Seferi sırasında bölgede birçok kabile Müslümanlığı kabul etmiştir.

SORULAR

1. Medine'den çıkarılan Yahudilerin, Suriye ile yapılan ticareti engellemeleri nedeni ile yapılan savaş aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Mute Savaşı
- B) Bedir Savaşı
- C) Hayber Savaşı
- D) Tebük Savaşı
- E) Huneyn Savaşı

Cevap: C

2. Aşağıdaki gelişmelerden hangisinin sonucunda Mekkeli müşrikler, Müslümanların varlığını hukuken tanımıştır?

- A) Akabe Biatı
- B) Hudeybiye Barışı
- C) Huneyn Savaşı
- D) Medine Sözleşmesi
- E) Tebük Seferi

Cevap: B

3. Aşağıdakilerden hangisi Bedir Savaşı'nın sonuçlarından biri değildir?

- A) Müslümanların ilk askerî başarısıdır.
- B) Müslümanların kendilerine güvenlerini arttırmıştır.
- C) Ganimetlerin 5/4'ü gazilere paylaştırılmıştır.
- D) İslam savaş hukukunun esasları ortaya çıkmıştır.
- E) Mekke'nin fethi tamamlanmıştır.

Cevap: E

KONU DÖRT HALİFE DÖNEMİ

Dört Halife Dönemi (632-661)

İslam Tarihi'nde; Hz. Peygamber'in vefatından sonra 632 yılında Hz. Ebu Bekir ile başlayan ve Hz. Ali'nin ölümüne kadar süren dönem "Dört Halife Dönemi" olarak adlandırılmıştır. Dört Halife Devri'nde Halifeler seçimle belirlendiği için, bu döneme "Cumhuriyet Dönemi" de denilmiştir.

Hz. Ebubekir Dönemi (632-634)

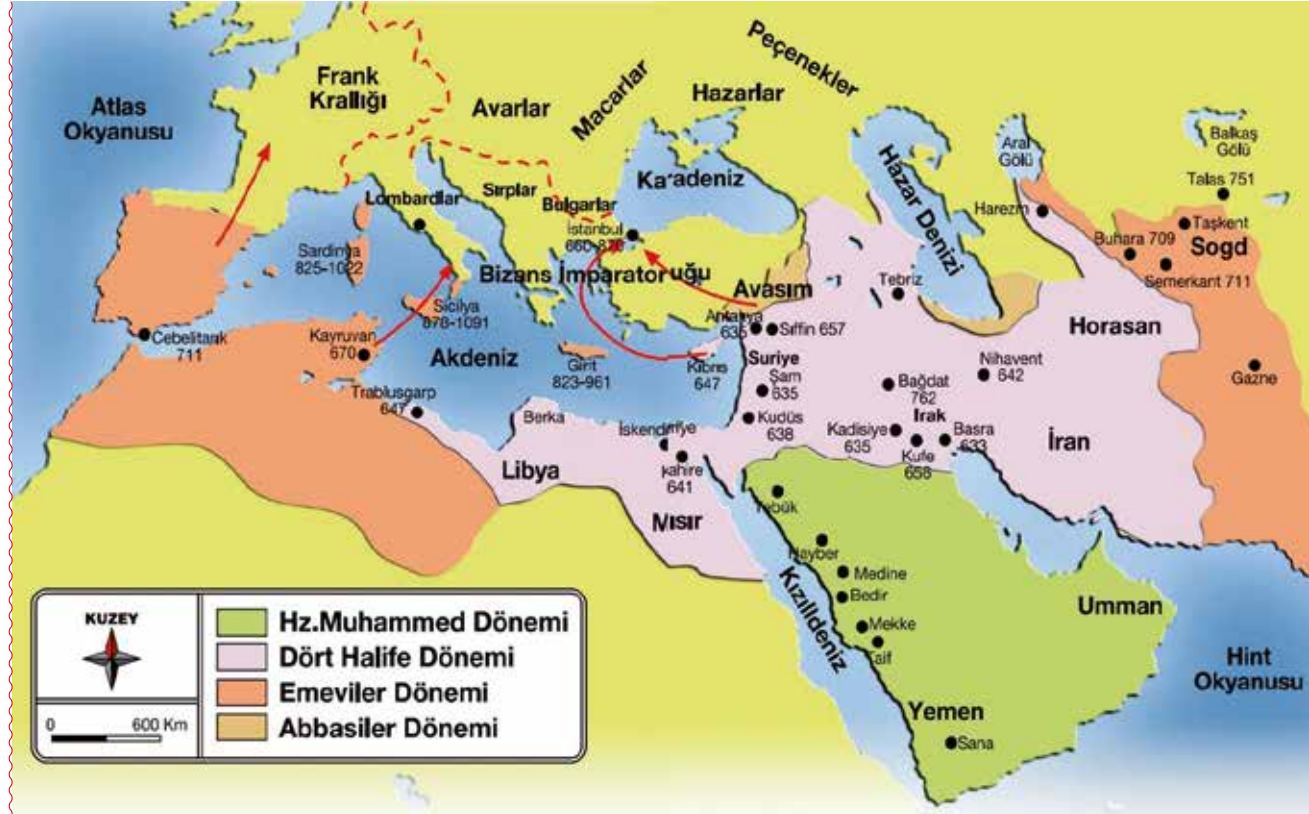
632 yılında Hz. Peygamber'in vefatının ardından yapılan görüşmeler neticesinde, Hz. Ebu Bekir halife seçilmiş ve halk ona biat etmiştir. Hz. Ebu Bekir'in halifeliğinin ilk zamanlarında İslam Devleti içerisinde karışıklıklar yaşanmıştır. İslam'dan dönerek devlete isyan eden kabilelerle Ridde Savaşları'nı yapmıştır. Yalancı peygamberler ortadan kaldırılmıştır. Hz. Ebu Bekir Dönemi'nde Arabistan toprakları dışına seferler düzenlenmiş ve Arap Yarımadası dışında ilk fetihler başlamıştır. Bizans'la 634 yılında yapılan Ecnâdeyn Savaşı ile Suriye kapıları Müslümanlara açılmıştır. Kur'an-ı Kerim ayetleri toplanarak bir kitap haline getirilmiştir.

Hz. Ömer Dönemi (634-644)

Bu dönemde 634'teki Köprü Savaşı'nın kaybedilmesine rağmen 636'da Kadisiye, 637'de Celula ve nihayet 642 yılında Nihavent Savaşı'nın kazanılması sonucunda Sasani İmparatorluğu ortadan kaldırılarak İran ve Irak toprakları Müslümanların eline geçmiştir. 644 yılında, Horasan ele geçirilmiş, böylece; Araplar, Türklerle ilk kez sınır komşusu olmuşlardır. 636 yılında Bizans İmparatorluğu ile yapılan Yermük Savaşı ile Suriye ve Filistin coğrafyasının önemli şehirleri ele geçirilmiştir. 640 yılında Kudüs kuşatılmış savaşılmadan ele geçirilmiştir. Kuzey Afrika yönünde Amr bin As komutasında başlayan seferler sonucunda, Mısır'ı fethedilmiştir. Fustat adı verilen "ordugâh şehir" kurularak burası Kuzey Afrika'ya yapılacak seferler için üs hâline getirildi. Basra, Kûfe gibi yeni şehirler kurulmuştur.

Divan örgütü kurulmuştur. İslam Devleti'nin ilk kez düzenli ordusu ile daimi ordugâhlar kurulmuştur.

Ülke büyük illere bölündü ve valiler atandı. Vilayetlere gönderilen valilerin yanına adalet işlerinden sorumlu kadılar gönderilmiş, böylece yargı ile yönetim ilk kez birbirinden ayrılmıştır. Askerî ikta sisteminin temelleri atılarak fethedilen

topraklar daha verimli kullanılmaya başlanmıştır. Orduların durumunu yakından takip etmek için posta teşkilatı kurulmuştur. İslam Devleti'nin hazinesi yani Beytü'l-mâl oluşturulmuştur. Hicri takvim kullanılmaya başlandı.

Hz. Osman Dönemi (644- 656)

12 yıl görevde kalan Hz. Osman en uzun süre halifelik yapan ve isyan sonucu öldürülen ilk halifedir. Horasan ve Azerbaycan ele geçirilerek İslam hâkimiyeti Gürcistan ve Dağıstan'a kadar genişletildi.

Kafkaslara giren İslam orduları, Belencer Savaşı'nda Hazarlara yenilerek Kafkasların güneyine çekilmiştir.

Şam valisi Muaviye'nin katkıları ile, ilk İslam donanması kurulmuş, Kıbrıs fethedilmiştir. Bu donanma Doğu Roma İmparatorluğu ile savaşarak Zâtü's-savârî denilen ilk deniz zaferini kazanmıştır. Kuzey Afrika topraklarına da seferler yapılarak Tunus ve Trablus ele geçirilmiş, Kuzey Afrika halkı Berberiler arasında İslamiyet hızla yayılmıştır. Hz. Osman döneminde bir heyet kurularak Kur'an-ı Kerim çoğaltılarak ordugâh şehirlere gönderilmiştir. Hz. Osman'ın kendi soyundan olan Emevileri kayırması ve koruması, onları önemli görevlere getirmesi, hoşnutsuzluğa yol açmış, Mısır, Kufe, Basra ve Şam'da ayaklanmalar çıkmıştır. İsyanın elebaşları Medine'ye gelerek Hz. Osman'ı, Kur'an okuduğu bir esnada evinde şehit etmiştir.

Hz. Ali Dönemi (656- 661)

Hz. Osman'ın katillerinin bulunmasında yavaş davranıldığını düşünen Hz. Peygamber'in eşi Hz. Ayşe ve çevresindekiler, Hz. Ali'nin halifeliğini tanımadılar. Bu nedenle Hz. Ayşe'nin önderliğindeki Mekke grubu ile Hz. Ali grubu arasında Cemel Savaşı (656) yapılmıştır. Müslümanlar arasında yapılan bu ilk savaşı Hz. Ali kazanmış ve İslam dünyasında herhangi bir ayrılık olmamıştır. Cemel Savaşı'ndan sonra Hz. Ali devletin merkezini Kûfe'ye taşımıştır. Emevi soyundan olan Şam valisi Muaviye, Hz. Ali'nin halifeliğini tanımayarak ayaklandı. Hz. Ali, Kûfe'den hareket ederek Siffin Ovası'na geldi. Muaviye'nin başını çektiği Şam grubu ile Hz. Ali arasında ise Siffin Savaşı yapılmıştır (657). Hz. Ali galip gelmek üzereyken Muaviye taraftarlarının mızrakların ucuna Kur'an yaprakları takması savaşın durmasına ve Hakem Olayı'na neden olmuştur. Hakem Olayı İslam dünyasındaki ilk siyasi ayrılıklara neden olmuş, Müslümanlar Hz. Ali taraftarları - Muaviye taraftarları - Hariciler olarak bölünmüşlerdir. Bu olaylardan kısa süre sonra Haricilerden bir kişi, Hz. Ali'yi sabah namazını kıldığı sırada şehit etti. Tek halife olarak kalan Muaviye ile birlikte, İslam tarihinde Emeviler dönemi başlamış oldu.

SORULAR

1. I. Yalancı peygamberler ile mücadele, II. Hicri takvimin düzenlenmesi, III. Ridde Olayı, IV. Bazı kabilelerin zekat vermemesi, V. Zâtü's Savari Savaşı Hz. Ebubekir Dönemi ile ilgili olarak yukarıdakilerden hangileri söylenebilir?
A) I ve IV
B) IV ve V
C) I, III ve IV
D) II, IV ve V
E) III, IV ve V

Cevap: C

2. Muaviye'nin Hz. Ali'nin halifeliğini tanımayarak Şam'da halifeliğini ilan etmesi nedeni ile ortaya çıkan savaş aşağıdakilerden hangisidir?
A) Cemel
B) Siffin
C) Ecnadin
D) Mute
E) Yermük

Cevap: B

3. I. Beytülmal adlı ilk devlet hazinesi kuruldu. II. İktâ sistemi uygulandı. III. Adliye Teşkilatı oluşturuldu. IV. Darül Hikme kuruldu. V. Avasım şehirleri oluşturuldu. Yukarıdaki gelişmelerden hangileri Hz. Ömer Dönemi'ne aittir?
A) I, II ve III
B) II, III ve IV
C) III, IV ve V
D) I, II, III ve IV
E) II, III, IV ve V

Cevap: A

KONU EMEVİLER DEVLETİ (661-750)

Muaviye Dönemi (661-680)

Dört Halife'nin seçiminde, danışma yani istişare prensibi dikkate alınmışken Muaviye'nin siyasi mücadeleyle bu makama gelmesi, hilafet sisteminin özünde büyük değişikliklere neden olmuştur. Muaviye'nin, oğlu Yezid'i veliaht tayin etmesi ve halifeliğin el değiştirmesinde saltanat sisteminin ortaya çıkmasıyla yeni bir boyut kazanmıştır. Başkent Küfe'den Şam'a taşınmıştır. Bu dönemde yapılan fetihler üç ana başlık altında toplanabilir:

Bunlardan **birincisi** Türkistan yönündeki fetihlerdir. Bu bölgeye yapılan seferler sonucunda Emevi orduları; Kâbil, Buhara, Nesef ve Baykent gibi yerleri ele geçirmiş ve büyük ganimetler elde etmiştir. Emeviler, bu savaşlarda Türkişler ile karşı karşıya gelmişlerdir. Fetih hareketlerinin yoğunlaştığı **ikinci** bölge Anadolu'dur. Muaviye; Bizans İmparatorluğu'na yapılan seferleri düzenli bir hâle getirmiş, İstanbul iki kez kuşatılmış ancak sonuç alınamamıştır.

Muaviye zamanında, deniz seferleri de yeniden başlamış, Rodos, Sakız gibi adalar alınmıştır.

Yezid Dönemi (680-685)

Yezid'in halife olmasıyla gerek halifeliğin Hz. Ali'nin soyundan devam etmesi gerektiğini düşünenler gerekse Emevilerin yönetiminden memnun olmayan diğer gruplar muhalif bir tutum sergilemiştir. Hz. Ali'nin oğlu Hz. Hüseyin de Yezid'e bağlılığını bildirmemiş ve Kerbela denilen yerde ailesi ve akrabalarıyla birlikte şehit edilmiştir.

Bu olayla beraber Müslümanlar kesin ayrılıklar yaşamıştır.

Abdülmelik Dönemi (685-705)

Yezid'in ölümünden sonra Abdülmelik iktidara geldi. Arapça'yı devlet ve hükümet idaresinde resmi dil olarak kabul etmiştir. İlk resmi darphaneyi kurmuş; burada eskiden ülkede kullanılan Bizans ve Sasani sikkeleri yerine Emeviler'in idaresindeki ülkelerde geçen ve üstünde hiç resim bulunmayan tek örnek Emevi sikkeleri basılmıştır.

Velid Dönemi (705-715)

I. Velid'in halifeliği döneminde Horasan Valisi Kuteybe bin Müslim, Maveraünnehir Bölgesi'nde pek çok şehri fethetmiştir. Buhara, Semerkand ve Harezm gibi önemli Türk şehirleri onun zamanında Emevi hâkimiyetine girmiştir. Velid döneminde, Kuzey Afrika ve İspanya bölgesinde önemli fetihler yapıldı. Tarık bin Ziyad 711 yılında daha sonra kendi adıyla anılacak olan Cebelitarık Boğazı'nı aşarak İspanya'ya geçti. Tarık bin Ziyad, 711 yılında Gotları Kadiks Savaşı'nda mağlup etmiş ve sonrasında İspanya'nın fethi tamamlamıştır. Emeviler bölgeye 'Endülüs' adını verdiler. Emevilerin, Avrupa kıtasındaki ilerlemeleri 732 yılında Franklarla yapılan Puvatya Savaşı'nda İslam ordusunun yenilmesiyle Pirene Dağları'nda son bulmuştur. Fetihlerin durması, zamanla hanedan üyeleri arasındaki iktidar mücadeleleri ve uygulanan politikalarından memnun olmayan halkın isyanlarıyla Emevi Devleti zayıflamış ve Abbasiler'in isyanıyla da yıkılmıştır. Emeviler'in yıkılmasının nedenleri arasında; Kabilecilik anlayışının yönetime yansması, haricilerin muhalefeti, Hz. Ali taraftarlarının muhalefeti, yönetimi ele geçirme mücadeleleri, Mevali olarak adlandırılan Müslümanların dışlanarak onlardan fazla vergi alınması yer alır.

Avrupa'da İslamiyet'in Yayılması

Emevilerden sonra Abbasi Devleti, Endülüs topraklarını merkezden gönderdiği valilerince yönetmeye başlamıştır. Ancak 756 yılında Emevi ailesine mensup Abdurrahman bin Muaviye Kurtuba'ya gelmiş ve yönetimi

devralmıştır. Böylece 1031 yılına kadar varlığını sürdürecektir. Endülüs Emevi Devleti kurulmuştur. Endülüs Emevileri günümüzdeki bütün İspanya ve Portekiz topraklarına hâkim olmuştur. Endülüs Emevi Devleti'nin iç sıkıntılar yaşadığı dönemlerde Hristiyan İspanyol kralıklarının saldırılarıyla devlet topraklarının bir kısmını kaybetmiş ve daha sonra yıkılmıştır.

Bu göçler esnasında buradaki Müslüman ve Yahudilere, Osmanlı Devleti'nin büyük yardımları olmuştur.

Endülüs topraklarını tekrar ele geçirmeye başlayan Hristiyanlar, Endülüs

medeniyetine duydukları hayranlık sebebiyle Arapça eserlerin tercüme işini teşvik etmiştir. Bu sebeple İspanya, Avrupalı öğrenciler için bir cazibe merkezi olmaya devam etmiştir. İslam medeniyetinin birikimlerinin Batı'ya aktarılmasını sağlayan tercüme faaliyetlerinin sistemli bir hâle gelmesi; XII. yüzyılın başlarında Tuleytula Başpiskoposunun Bağdat'taki Beytü'l-Hikme'ye benzer bir müessesesi kurmasıyla olmuştur. Müslüman filozofların, din ile akıllı uzlaştırma yönündeki fikirleri büyük bir yankı uyandırmış ve Avrupa'da bir zihin inkılabı meydana gelmiştir. İbn-i Rüşd, Aristo üzerine yazdığı şerhlerden başka "Tehafütü Tehafütü'l-felâsife" adlı eseriyle Avrupa'da itibar edilen bir filozof hâline gelmiştir. Eserleri, Paris Üniversitesinde ve öteki akademik kurumlarda okutulan kitaplar arasına girmiştir.

Pirinç, şeker kamışı ve pamuğu İspanya'ya ve dolayısıyla öteki Avrupa ülkelerine ilk tanıtanlar Endülüs Müslümanlarıdır. Suyun buharlaşarak azalmasını önlemek için yer altından kanallarla naklini İspanya'da ilk defa Müslümanlar uygulamıştır. Avrupa'ya kâğıt üretimi için palamut ve hurma ağaçlarından katran elde edilmesini öğretenler de yine Endüslü Müslümanlar olmuştur. İslam fetihlerinin Arabistan dışına taşınmasıyla İslam mimarisi fethedilen yerleri etkilemiş ve buradaki mimariden de etkilenmiştir. Endülüs Emevi Devleti'yle birlikte İslam mimarisi yeni bir boyut kazanmıştır. Kurtuba Camisi, Endülüs Emevi Devleti'nden günümüze kalan önemli mimari eserlerdendir. Kitabeleri bile Arapça yazılmış olan bu saraylara, Sevilla Alkazar'ı en güzel örnektir.

SORULAR

1. Emevi halifesi Muaviye ölmeden önce oğlu Yezid'i kendi yerine veliaht tayin etmiş, böylece Emevi hanedanlığının iktidarda kalmasını sağlamıştır.

Bu bilgilerden hareketle Emeviler dönemiyle ilgili aşağıdaki yargılardan hangisine ulaşılabılır?

- A) Halifelik saltanat haline dönüşmüştür.
- B) Fetih hareketleri durmuştur.
- C) İrkçı bir politika uygulanmıştır.
- D) Ekonomik gelişme sağlanmıştır.
- E) Ayrılıkçı hareketler sona ermiştir.

Cevap: A

2. Emeviler döneminde;

- I. İlk Arap parasının bastırılması,
- II. Mevali politikasının uygulanması,
- III. Arapçanın resmî dil ilan edilmesi

durumlarına bakılarak aşağıdaki yargılardan hangisine ulaşılabılır?

- A) Ticaret faaliyetleri gelişmemiştir.
- B) Diplomasiye önem verilmemiştir.
- C) İslamiyet'in yayılışı hızlanmıştır.
- D) İran'ın fethi tamamlanmıştır.
- E) Milliyetçiliğe önem verilmiştir.

Cevap: E

3. Aşağıdakilerden hangisi Emevi Devleti'nin yıkılmasının sebepleri arasında gösterilemez?

- A) Mevali anlayışını benimsemeleri
- B) Fetihlerin durması
- C) Arap milliyetçiliği
- D) Abbasi ve Şiilerin faaliyetleri
- E) Türkleri orduda kullanmaları

Cevap: E

KONU ABBASİ DEVLETİ VE MİSİR'DA KURULAN TÜRK-İSLAM DEVLETLERİ

ABBASİ DEVLETİ

Emevi Devleti'nin yıkılmasından sonra Ebû'l-Abbas, Kûfe'de halife ilan edildi. Böylece Abbasiler Devleti kuruldu. Abbasilerde, İslam toplumu genel olarak havas ve avam denilen iki tabakadan oluşuyordu. Halifenin yakınları, vezirler, emirler, kadılar, âlim ve kâtipler havas tabakasında iken esnaf ve sanatkarlar, çiftçiler, askerler, köleler ve diğer gruplar da avam tabakasına mensuptu. Sosyal sınıflardan biri de zimmi denilen Yahudi ve Hristiyanlardan oluşan gruptu. Halife Ebû'l-Abbas devrinin tarihî bakımdan en önemli olayı, Çin ordusu ile yapılan ve Çinliler'in mağlûbiyetiyle sonuçlanan Talas Savaşı'dır. Talas Savaşı'nda ele geçen Çinli esirler arasında İslam dünyasında kâğıt yapımını başlatacak ustalar bulunuyordu. Bu esirler 756 yılında Semerkant'ta kâğıt imalathanesi kurdular. Türk-Arap mücadelesi Talas Savaşı'ndan sonra yerini dostluğa ve iş birliğine bırakmış, sağlanan barış ortamında İslâmiyet Türkler arasında hızla yayılmış, Müslümanlığı benimseyen Türkler, Abbâsî Devleti'nin askerî ve siyasî kadrolarında yer almaya başlamıştır.

Abbasiler, ikinci halifeleri Ebu Ca'fer el-Mansur zamanında Bağdat şehrini kurarak burayı devletin merkezi hâline getirmiştir. Halife Mansur Dönemi'nde, Arap ve mevali arasındaki fark ortadan kalkmıştır ve İranlılar, devlet içinde etkin hâle gelmiştir. Abbasi halifeleri, Sasanilerin yönetim yapısını örnek alarak vezirlik kurumunu kurmuştur.

Abbasi Devleti, Harun Reşid zamanında en parlak günlerini yaşamıştır. Bu dönemde ziraat, ticaret, bilim ve eğitim düzeyi artmış; Bağdat, Doğu'nun en büyük ve en önemli ekonomi merkezi hâline gelmiştir.

Hârûn Reşid, İslâm devletiyle Bizans İmparatorluğu arasında kalelerle takviye edilmiş bir sınır bölgesi oluşturmak istedi. Bu amaçla Avâsım adıyla müstakil bir bölge meydana getirdi ve Türklerden oluşan askerî birlikler bu şehirlere yerleştirilmiştir.

830 yılında Me'mûn'un Bağdat'ta kurduğu Beytülhikme; bir tercüme ve araştırma enstitüsü, aynı zamanda bir kütüphane fonksiyonu icra ediyordu. Mu'tasım, 836 yılında Bağdat'ın kuzeyinde sadece Türklerle ait olan Samarra şehrini

kurdurdu ve hilâfet merkezini oraya taşıdı.

868-905 yılları arasında Tolunoğulları ve 935-969 yılları arasında İhşidler gibi Türk devletleri, Mısır ve Suriye'ye hâkim olarak batıdaki Abbasi sınırını daraltmışlardır. Abbasiler, bütün olumsuzluklara rağmen siyasi yaşamını 1258 yılına kadar devam ettirmiştir. Bu tarihte Cengiz Han'ın torunu Hülagü, Bağdat şehrini işgal ederek Abbasi Devleti'ne son verdi. Abbasi ailesinden el-Müstansır, Memlûk Sultanı Baybars tarafından Kahire'de halife ilan edilmiştir. Halifelik makamı, 1517'de Osmanlı Sultanı Yavuz Sultan Selim'in Memlûkluları ortadan kaldırmasına kadar Abbasi ailesinde kalmıştır.

Mısır'da Kurulan Türk-İslam Devletleri / Tolunoğulları Devleti (868-905)

Ahmed b. Tolun tarafından Mısır'da kurulmuş Müslüman Türk devletidir. Ahmed b. Tolun'un babası Tolun, Türk olup Abbasi Devleti'nin önemli komutanlarından biri olmuştur.

884'te vefat eden Tolunoğlu Ahmed'in yerine oğlu Humâreveyh geçmiştir. Babasından istikrarlı, zengin bir ülke devralan Humâreveyh'in on iki yıl süren hükümdarlığında Tolunoğulları en parlak dönemini yaşamıştır. Bu dönemde el-Cezîre ve Musul'a kadar olan toprakların tamamı Tolunoğulları hâkimiyetine girmiştir. Taht kavgaları nedeniyle devletin yıkılış süreci başlamıştır. Mısır'da karışıklıkların devam ettiği 905 yılında Abbasi

ordusu Mısır'a girerek Tolunoğulları hâkimiyetine son vermiştir. Böylece Mısır'da kurulan ilk Türk devleti olan Tolunoğulları yıkılmıştır.

Mısır'da Kurulan Türk-İslam Devletleri / İhşidiler (935-969)

Mısır'da kurulmuş ve Suriye'de hâkimiyet kurmuş Müslüman Türk devletidir. Abbasi Devleti'nde merkezî otoritenin zayıfladığı dönemde kurulan bu devletin adı, kurucusu Muhammed b. Tuğç'a verilen "İhşid" unvanından gelmektedir.

Yirmi iki yıl devleti idare eden Kafûr'un 968'deki ölümünden sonra devlet yönetiminde karışıklıklar yaşanmaya başlamıştır. Bu dönemde kıtlık, salgın hastalıklar, toplanan vergilerin askerlere ödenmemesi ve iç çalkantılar halkı huzursuz etmiştir. Eskiden beri Mısır üzerinde emelleri olan Fâtımiler, bu durumu fırsat bilerek 969 yılında Fustat'a girmiş ve İhşidiler Devleti'ne son vermiştir.

Mısır'da Kurulan Türk-İslam Devletleri / Eyyubiler (1171-1250)

Eyyubiler; Mısır'da kurulmuş Orta Doğu, Hicaz, Yemen ve Kuzey Afrika'da hüküm sürmüş Müslüman Türk devletidir. Haçlılara karşı başarıyla mücadele eden Selahaddin Eyyubi, 3-4 Temmuz 1187'de yapılan Hittin Savaşı'nda Haçlıları büyük bir yenilgiye uğratmış ve Kudüs'ü fethetmiştir. Bu zafer Avrupa'da büyük bir tepki meydana getirmiş ve İslam dünyası üzerine III. Haçlı Seferi'nin düzenlenmesine neden olmuştur.

Selahaddin Eyyubi, III. Haçlı Seferi'ne karşı İslam dünyasını başarıyla savunmuştur.

Mısır'da Kurulan Türk-İslam Devletleri / Memlûklular (1250-1517)

Mısır'da kurulmuş ve Suriye ile Hicaz'da hüküm sürmüş Müslüman Türk devletidir. Mısır'da Eyyubi ordusundaki Türk asıllı azatlı emirler tarafından kurulan Memlûkluların (Kölemenler) ilk hükümdarı Aybek'tir. Moğollara karşı 1260'da Aynicâlut Savaşı kazanılmış Moğol ilerleyişi durdurularak Suriye'nin büyük kısmı Memlûkluların eline geçmiştir. Sultan Baybars hükümdarlığı döneminde İlhanlılar ve Haçlılarla başarılı bir şekilde mücadele etmiştir. Memlûk Devleti, Yavuz Sultan Selim'in Mısır Seferi sonucunda 1517'de sona ermiştir.

1. Abbasiler döneminde meydana gelen;
I. Türklerle ve İranlılara devlet kademelerinde görev verilmesi,

II. Bilimsel çalışmalara önem verilmesi,
III. Arap olanların üstünlüğü anlayışının terk edilmesi

gelişmelerinden hangileri mevali politikasından vazgeçildiğinin göstergesidir?

- A) Yalnız I
- B) Yalnız II
- C) Yalnız III
- D) I ve III
- E) II ve III

Cevap: D

2. Aşağıdakilerden hangisi Abbasi Devleti'nin merkezî otoritesinin zayıflaması ile Mısır'a egemen olan Türk-İslam devletlerinden biri değildir?

- A) Tolunoğulları
- B) Fâtımiler
- C) İhşidler
- D) Eyyubiler
- E) Memlûklular

Cevap: B

3. Aşağıdaki gelişmelerden hangisi Abbasiler döneminde hoşgörülü bir politika izlendiğinin göstergesidir?

- A) Emevi ailesinin devlet merkezinden uzaklaştırılması
- B) Ümmet anlayışı ile hareket etmeleri
- C) Kültürel faaliyetlere önem verilmesi
- D) Dar'ül Hikme'nin kurulması
- E) Tevaif-i Mülûk Devletlerinin ortaya çıkması

Cevap: B

KONU BİLİM MEDENİYETİ

BİLİM MEDENİYETİ

Hz. Muhammed, Kur'an'ın okunması, dinin temel gereklerinin öğrenilmesi gibi konuları ön plana almış, eğitim, öğretim ve bilime önem vermiştir. Mescid-i Nebevi'nin eğitim ve öğretim faaliyetleri için ayrılan kısmına suffe adı verilmiş ve İslam dünyasındaki ilk medrese olarak kabul edilmiştir. Abbasi halifelerinin tıp, astronomi, mantık ve matematik ile ilgili alanlara teşvik etmesi, kitapları toplatıp tercüme ettirmesi ve âlimlere ve ediplere karşı cömert tavırları; İslam dünyasında büyük bir fikir hareketini başlatmıştır. Bu dönemde Beytül hikme, Orta Çağ'ın en zengin kütüphanesi ve ilmî araştırma merkezi hâline gelmiştir.

İslam Âlimlerinin İlme Bakışları

XII. yüzyıla kadar İslam âlimleri matematik, fizik, astronomi, kimya, biyoloji, tıp ve felsefede çok yönlü bir araştırma çabası içinde olmuşlardır. Müslümanlar, bir yandan Eski Yunan ve Hintli düşünürlerin eserlerini incelemiş diğer yandan da bilimde farklı yaklaşım ve metotlar geliştirmişlerdir. Avrupa'nın İslam medeniyetinden etkilenmesi İslam fetihleri, İspanya'da kurulan medreseler, tercüme faaliyetleri Haçlı Seferleri, Akdeniz ticaretinin gelişmesi, gibi gelişmeler sayesinde olmuştur.

AKLİ İLİMLER

Abbasilerde Beytül hikme ve gözlem evlerinin açılması, medreselerin kurulmasına ve çeşitli düşünce akımlarının doğmasına yol açmıştır. Böylece düşünce ve bilim hayatına canlılık gelmiş, felsefe, coğrafya, astronomi, matematik, tıp gibi ilimler üzerinde çalışmalar başlamıştır. Bu ilimlere "Akli ilimler" denmiştir.

DİNİ İLİMLER-İSLAMİ İLİMLER (NAKLİ İLİMLER)

İslam'ın en temek iki kaynağı Kur'an-ı Kerim ve Hz. Muhammed'in Sünnet'ini anlamaya yönelik tefsir, hadis, fıkıh (hukuk), kelim gibi ilimlerdir.

İslam'ın Müslümanlar tarafından fethedilmesinden sonra Cundişapur Akademisi, İslam Devleti'nin fen ve tıp merkezi olarak yaşamaya devam etmiştir. Emeviler devrinde ilim adamları, özellikle tabipler Cundişapur'dan Şam'a gitmişlerdir. Selçuklu Veziri Nizâmülmülk tarafından kurulan Nizamiye Medreseleri birçok ilim adamı ve mütercim Bağdat'a akın etmesine sebep olmuştur. Nizamiye Medreselerinde filoloji, matematik, astronomi, tıp ve felsefe gibi akla ve deneye dayanan ilimler okutulmuştur. Ömer Hayyam'ın içinde bulunduğu bir heyet, Melikşah adına

1 Mart 1079'u başlangıç kabul eden Celâli Takvimini hazırlamıştır.

Farabi (870-950)

Batı'da Alfarabius, Abunazar gibi isimlerle tanınan Farabi'nin asıl adı Muhammed'dir. Aristo mantığını en iyi kavrayan ve açıklayan kişi olduğu için ikinci öğretmen anlamına gelen Muallim-i Sâni unvanıyla anılmıştır. İhsâ'ül-ULûm adlı eserinde bilimleri sınıflandırmış ve bilimleri sınıflara ayıran ilk kişi olarak tarihe geçmiştir.

İbn-i Sina (980-1037)

Fıkıh, kelim, mantık, felsefe, tıp, astronomi, jeoloji ve matematik ilimlerinde tahsil gören İbn-i Sina, Batı'da Avicenna, İslam âleminde ise Şeyh el-Reis adıyla anılmıştır. İbn-i Sina'nın en önemli eseri, tıp alanında yazmış olduğu "el-Kanun fi't-Tıb" tır. Tıp ansiklopedisi niteliğindeki bu eser XIX. Yüzyıla kadar Doğu ve Batı dünyasında el kitabı olarak kullanılmıştır. İbn-i Sina'nın ufuk açısını ölçmeye yarayan ve "azimut halkası" adı verilen büyük boyutlu bir gözlem aleti yaptığı bilinmektedir.

İmam Gazali (1058-1111)

En ünlü eseri "İhyâü Ulûmi'd-Din" dir. Eserinde bozulmuş bir toplumu ıslah etme, tekrar Kur'an ve Sünnet temelleri üzerine oturtma ve ona asıl İslami erdemlerini yeniden kazandırmaya çalışmıştır.

İbn-i Rüşd (1126-1198)

Kurtuba'da doğan İbn-i Rüşd, felsefeden tıba çeşitli bilim dallarıyla ilgili yaklaşık 94 eser yazmıştır. Batı'da Averroes adıyla bilinir. XII. yüzyıldan itibaren Avrupa'da "Latin İbn-i Rüşdçülük" denilen bir felsefe ve bilim ekolü oluşmuştur.

Cabir b. Hayyan (721-815), teorik ve deneysel

Endülüs Havzası	Bağdat Havzası	Horasan Havzası
MEDRESE VE ÖNEMLİ KURUMLAR		
Kurtuba Medresesi Gırnata Medresesi	Beytül hikme Nizamiye Medreseleri	Nişabur Medresesi Belh Medresesi Semerkant Medresesi Uluğ Bey Rasathanesi Nişabur Bimaristanı
ÂLİMLER		
Endülüslü Zehravi İbn-i Rüşd İbn-i Haldun	El Hârizmî Kindî Ferganî el-Belhî el-Harranî er-Razî Bettâni	Ömer Hayyam İsfizârî Yusuf Has Hacib Farabi İbn-i Sina İmam Gazali

çalışmalarıyla kimyanın gelişmesinde önemli rol üstlenmiştir. Birçok kimyasal bileşiğin, kimyasal alet ve sürecin uygulayıcısı olan Cabir, modern kimyanın kurucusu olarak kabul edilir.

Cebirin kurucusu sayılan el-Hârizmî, İslâm felsefesinin ilk temsilcisi Kindî, Tabip ve matematikçi el-Harrânî, tabip, kimyacı ve filozof er-Râzî, astronomi âlimi Bettânî, matematik, astronomi, coğrafya jeoloji, eczacılık gibi sahalardaki bilgisi ve araştırmacı kişiliğiyle Bîrûnî gibi âlimler de yetişen diğer âlimlerdir.

Ekoller

Müslümanlığı kabul eden kişilerin sorunlarını İslam prensiplerine göre çözmek için bazı âlimler fikir bildirmişlerdir.

Mezhep imamı olarak kabul edilen İmam Ebu Hanife, İmam Malik, İmam Şafi, İmam Ahmet b. Hanbel bunlardan bazılarıdır. Bu şahsiyetler, Müslümanlara Kur'an ve Sünneti, kendi anlayışlarına göre açıklamıştır, ahlak ve İslam'ın temel görüşlerinde ihtilafa düşmemişlerdir.

İslam Medeniyetinde Sanat

İslam medeniyetinde sanat, estetik ile eşdeğer kullanılmıştır. Floransalı sanat tarihçisi Titus Burckhardt, bu düşünceyi şu şekilde anlatmıştır; "İslam nedir?" sorusuna İslam sanatına ait, Kurtuba Camisi'ni veya Kahire'deki İbn Tolun Camisi'ni veya Semerkant'taki medreselerden birini veya Taç Mahal'i cevap olarak verebiliriz. Cevap kısa ama geçerli olur, demıştır. İslam sanatının başlangıçtan beri değişmeyen temel niteliği özgün üslubu, motif zenginliği ve kendine has mimari sistemidir. Hat ve arabesk gibi çeşitli sanat dallarını da bünyesinde barındıran mimari, İslam sanatında en ön sırada yer almıştır.

SORULAR

1. -1058-1111 yılları arasında yaşamıştır.

- Nizamiye medresesinin baş müderrisliğini yapmıştır.
- En ünlü eseri "İhyâü Ulûmi'd-Din" dir.

- Şüphenin gerçeğe ulaşmanın tek yolu olduğunu savunmuştur.

Yukarıda özellikleri verilen ünlü İslam âlimi aşağıdakilerden hangisidir?

- A) İbn Rüşd
- B) İmam Gazali
- C) Farabi
- D) İbn-i Sina
- E) İbn-i Fadlan

Cevap: B

2. İslamiyet; Mısır, Sasani, Türk, Yunan, Hint gibi medeniyetlerin yaşadığı alanlar üzerinde yayılınca Müslümanlar bu medeniyetlerin bilginlerini tanımışlar, eserlerini tercüme etmişler, sosyal kurumlarını incelemişlerdir. Müslümanlar; inançlarını, düşüncelerini, keşiflerini, tespitlerini bu birikime ekleyerek, onu kendi kültür potasında eritmiş ve ona İslam medeniyeti denilen yeni bir kimlik kazandırmıştır.

Bu paragrafa göre, İslam Uygarlığının oluşmasında aşağıdaki anlayışlardan hangisinin etkili olduğu söylenemez?

- A) Evrensellik
- B) Yenilikçilik
- C) Kültürel etkileşim
- D) Bilimsellik
- E) Milliyetçilik

Cevap: E

3. Avrupa'da yüzlerce yıl ders kitabı olarak okutulan El-Kanun Fi't-Tıb adlı eseri yazan Türk bilim insanı aşağıdakilerden hangisidir?

- A) İbn-i Sina
- B) Farabi
- C) El-Biruni
- D) Gazali
- E) Uluğ Bey

Cevap: A

KONU TÜRKLERİN İSLAMİYET'İ KABULÜ

Gök Tanrı inancındaki Türkler, X. yüzyılda İslamiyet'i kabul etmeden önce Moğolistan'dan Tuna boylarına kadar çok geniş bir alana yayılmışlardır. Bu geniş sahada yaşayan Türkler, farklı zamanlarda yaşadıkları çevreye göre çeşitli dinlere inanmışlardır. Nitekim Türklerin bir kısmı, Kök Türk Devleti zamanında Budizm'e, Uygurlar Dönemi'nde Maniheizm'e inanmışlardır. Hazarlar, Museviliği kabul ederken Peçenekler, Kumanlar ve Bulgarlar gibi Türkler de Hristiyanlığı tercih etmişlerdir. Ancak bu dinler Türklerin kimliklerini kaybetmesine neden olmuştur.

Emevi Dönemi'nden (661-750) itibaren ise Türkler, İslamiyet'in hizmetinde yer almaya başlamıştır. Ancak, Emevilerin Arap olmayanlara uyguladığı mevali politikası, Türklerin İslamiyet'e geçişini geciktirmiştir. Abbasi Devleti kurulduktan hemen sonra meydana gelen 751 Talas Savaşı'nda Araplar, Türkler ile birlikte Çinlilere karşı savaşmıştır. Bu olaydan itibaren Türkler ve Arapların ilişkileri olumlu bir yönde gelişmiş ve böylece İslamiyet yavaş yavaş Türkler tarafından benimsenmeye başlanmıştır. Ancak bu geçişler münferit bir şekilde olmuştur. Bu dönemde Abbasilerin, Emevilerden farklı olarak müsamaha, eşitlik, adalet ilkelerini uygulamaları ve ümmetçi politika izlemeleri, Türklerin İslamiyet'i kabulünü kolaylaştıran en önemli sebeplerdendir.

960 yılında 200 bin çadırlık Türk topluluğu Müslüman olmuştur. Bu Türkler, Karahanlı Devleti'nin hâkim olduğu yerlerdeki Türk boylarından olan Yağma, Çiğil, Karluk ve Tuhsilerdir. Oğuzlar da aynı yüzyılın ikinci yarısında İslam dinini kabul etmeye başlamıştır. Farklı coğrafyalarda İslam dinini kabul eden Berberiler ve Acemler gibi kavimler de bulunmaktadır. Kuzey Afrika'da yaşayan bir kavim olan Berberiler, başta tabiat güçlerine inanmış daha sonra Yahudilik ve Hristiyanlık inançlarını benimsemişlerdir. Emevilerin, Kartaca'yı fethi sonrası Hasan b. Numan'ın uyguladığı politika sonucunda Berberiler, İslamiyet'i benimsemiştir.

Karahanlı Devleti (840-1212)

Orta Asya'daki ilk Müslüman Türk devleti olan Karahanlı Devleti; Karluk, Yağma, Çiğil ve Tuhsi boyları tarafından 840 yılında kurulmuştur. Devletin merkezi Balasagun olup bilinen ilk hükümdarı Bilge Kül Kadir Han'dır.

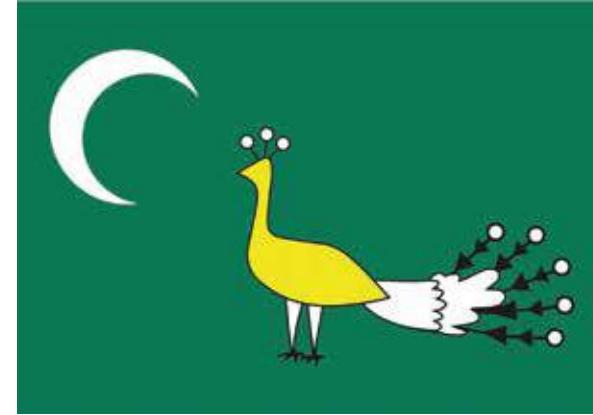

Karahanlı hânedanının ilk kağanı Bilge Kül Kadir Han'dan sonra büyük oğlu Arslan Han Bezîr'in Balasagun'da, diğer oğlu Kadir Han Oğulçak'ın Talas ve Kaşgar'da hüküm sürdüğü kaydedilmektedir.

Satuk Buğra Han, İslamiyet'i kabul eden ilk Karahanlı hükümdarıdır. Karahanlılar; Selçuklular'ın da desteğini alan Samanoğulları ile mücadele etmiş bu süreçte Samanoğulları 1005 yılında kesin olarak ortadan kalkmıştır. Sonunda yaklaşık olarak 1041-1042 yılı civarında Karahanlı Devleti, Doğu ve Batı olmak üzere ikiye bölündü. Doğu Karahanlı Devleti 1211'de Karahitaylar, Batı Karahanlılar ise 1212 yılında Harzemşahlar tarafından ortadan kaldırıldı. Karahanlıların kurduğu Türk-İslâm medeniyeti ve oluşturduğu Türk-İslâm mefkûresi Türklüğün öz üslubu oldu. Karahanlı Devleti'nin resmî dili Türkçedir ve devlet Türk töresine göre yönetilmiştir.

Gazneli Devleti (963-1187)

Samanoğulları'nın Türk komutanlarından Alp Tegin tarafından 963 yılında başkenti Gazne olarak Horasan, Afganistan ve Kuzey Hindistan'da kurulan Müslüman Türk devletidir. Gaznelilerin başına geçen Gazneli Mahmud, devlete en parlak dönemini yaşattır. Batı'da topraklarını genişleten ve hâkimiyetini sağlamaştıran Gazneli Mahmud 1000-1027

yılları arasında Hindistan toprakları üzerine 17 askerî sefer düzenleyerek burada büyük zaferler kazandı. Mahmud'un elde ettiği başarı tüm İslâm dünyasında heyecan ve sevinçle karşılandı, Abbasi halifesi tarafından kendisine "Kehfü'd-devle ve'l-İslâm" (Devletin ve İslâm'ın Sığınağı) lakabı verildi. Sultan Mahmud tarihte "Sultan" ünvanını kullanan ilk Türk hükümdarı olmuştur. Adâletli, ileri görüşlü, zeki bir hükümdardı. Gazneliler Devleti en parlak devrini onun zamanında yaşamıştır.

Sultan Mesut Dönemi'nde Gazneliler, 1040 yılında Selçuklularla yaptıkları Dandanakan Savaşı'nda yenilerek Hindistan'a çekilmek zorunda kalmıştır. Gazneli Devleti bu savaştan sonra zayıflama sürecine girmiş ve Gurlar tarafından 1187'de yıkılmıştır. Resmî dil ve edebiyat dili olarak Farsçayı, bilim dili olarak Arapçayı, saray ve orduda ise Türkçeyi kullanmışlardır.

SORULAR

1) İslamiyet'in başta Maveraünnehir Bölgesi olmak üzere Türk dünyasında hızla yayılmasında;

- I. Ticari
- II. İlmî
- III. Askerî

faaliyetlerinden hangilerinin etkili olduğu söylenebilir?

- A) Yalnız I
- B) Yalnız II
- C) I ve II
- D) II ve III
- E) I, II ve III

Cevap: E

2)

- Doğu Türkistan'da, Karluk, Yağma ve Çiğil Türkleri tarafından kurulmuştur.
- Türk-İslam tarihine ait ilk eserler bu dönemde verilmiştir.

- Ribat adı verilen kervansaraylar ve Bimarhane adı verilen hastaneler kurmuşlardır.

- Türk İslam tarihinde ilk medreseyi Semerkant'ta açmışlardır.

Yukarıda özellikleri verilen Türk-İslam devleti aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Karahanlılar
- B) Uygurlar
- C) Gazneliler
- D) Selçuklular
- E) Harzemşahlar

Cevap: A

3) Aşağıdakilerden hangisi Gazneli Mahmut döneminde yapılan Hint Seferlerinin sonuçlarından biri değildir?

- A) Ülke sınırları Ganj Nehri'ne kadar genişlemiştir.
- B) Hindistan'da Türk yönetimi başlamıştır.
- C) İslam dini, Hindistan'da yayılmaya başlamıştır.
- D) Kast sistemine ağır darbe vurulmuştur.
- E) Gazneli Mahmut'a Ebu'l Feth ünvanı verilmiştir.

Cevap: E

KONU İSLAMİYET'İN TÜRK DEVLET VE TOPLUM YAPISINA ETKİSİ

Kök Türkler ve Uygurlar zamanında büyük gelişme gösteren Türk kültür ve medeniyetinin Karahanlılardan itibaren İslam kültür ve medeniyetiyle karşılaşarak kaynaşması Türk-İslam medeniyetinin temellerinin atılmasını sağlamıştır. İlk Türk İslam devletlerinden olan Gazneliler, Samanoğulları vasıtasıyla Abbasilerden aldıkları teşkilatı geliştirerek Büyük Selçuklular'a ve daha sonraki Türk - İslam devletlerine aktarmışlardır. Türk Cihan Hâkimiyeti Düşüncesi Türk kağanlarının en büyük idealiydi. Bu ideal İslami dönemde de gaza ve cihat anlayışı ile yaşamaya devam etti.

İslamiyet'le birlikte hükümdar unvanlarında da değişiklik görülmüştür. Karahanlılarda hakan yerine "Arslan Han", yabgu yerine "Buğra Han" ve şad yerine "İlig Han" kullanılmıştır. Gazneliler de ise hükümdarlar "emir ve sultan" gibi İslami unvanlar kullanmıştır. İslamiyet'i ilk kabul eden Karahanlı Satuk Buğra Han'dan itibaren hükümdarlar, Müslüman isimler ve lakaplar almaya başlamıştır. Sultan unvanını ilk kullanan Türk hükümdarı Gazneli Mahmut olmuştur.

İslamiyet'le birlikte gelen diğer değişiklikler ise; Hükümdarlığın halife tarafından onaylanması, ülkede halife adına hutbe okutulması, basılan paraların üzerinde halifenin

isminin yazılmasıdır.

İlk Türk İslam devletlerinde hükümdarlar tıraz denilen kendi ad ve lakaplarının yazılı olduğu, süslemeli özel giysiler giyerdi. Sefere ya da bir yere giderken hükümdarların başının üstünde çetir denilen, ipek ve kadifeden yapılmış bir çeşit şemsiye tutulurdu.

Türk İslam devletlerinde **hukuk sistemi** şeri ve örfi olmak üzere iki ana unsurdan meydana gelirdi. Şeri davalara bakan kadılar, dinle ilgili bütün işlerde yetkiliydi. Karahanlı ve Gazneli hükümdarlar, devlet kurumlarının çalışmasını düzenleyen örfi mahkemelere başkanlık ederdi.

Karahanlı ve Gazneli orduları da kullandıkları silahlar ve savaş teknikleriyle devrin en güçlü orduları konumundaydı.

Türk İslam Dünyasında İlk Edebi Eserler

KUTADGU BİLİG

Türk İslam edebiyatının günümüze kadar ulaşan ilk eseri olma özelliğine sahiptir. Yusuf Has Hacip eserini 1070'de Doğu Karahanlı Hükümdarı Uluğ Kara Buğra Han'a Türkçe olarak sunmuştur. Eserde insanların hem bu dünyada hem de ahirette mutluluğu elde edebilmek için nasıl bir yaşam sürmeleri gerektiği bilgisi verilmiştir.

DİVÂNÜ LÜGATİ'T-TÜRK

Divânü Lûgatî't-Türk; Araplara Türk dilini öğretmek, Türk milletinin yüceliği ve Türkçenin zenginliğini göstermek amacıyla kaleme alınmıştır. Bir sözlük gibi hazırlanmış olan eser; Türklerin tarihi ve coğrafyası, örf ve âdetleri, mutfağı, spor faaliyetleri, ekonomik özellikleri, günlük yaşamı, müzik anlayışı, kadına verdiği önem, aile hayatı, edebiyat içeriği, sağlık bilgisi gibi konularda ansiklopedik bilgiler içermektedir.

ATABETÜ'L-HAKAYIK

XII. yüzyılda Edip Ahmet Yükneki tarafından yazılmıştır. Atabetü'l-Hakayık; Türk İslam kültürü içerisinde bireyin eğitimi ve toplum düzenini sağlamak için belirlenen unsurları Türk dili ile anlatan manzum bir eserdir.

DİVÂN-I HİKMET

Türk tasavvuf tarihinin ilk edebî eseridir. Hoca Ahmet Yesevî'nin Türkçe olarak yazmış olduğu ve "hikmet" adı verilen şiirlerin bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur. Türk İslam dünyasında kabul gören ortak düşünceyi, fikri, kimliği, yaşam tarzını ortaya çıkaran önemli bir eserdir.

Karahanlılar

Divan-ı Ali
Başkanı vezir olan bu divanda devlet ile ilgili meseleler görüşülüp karara bağlanırdı.
Divan-ı Tuğra (İnşa)
Devletin iç ve dış yazışmaları ile ilgilenen bu divanın başındaki görevliye **Tuğraî** denirdi.
Divan-ı İstifa
Mali işlerden sorumluydu. Bu divanın başında **agıcı** bulunurdu.
Divan-ı İşraf
Devletin mali ve idari işlerini denetleyen bu görevliye **müşrif** denilirdi.
Divan-ı Arz
Ordunun genel işleri yürütürdü. Bu divanın başındaki görevliye **arız** denirdi.

Gazneliler

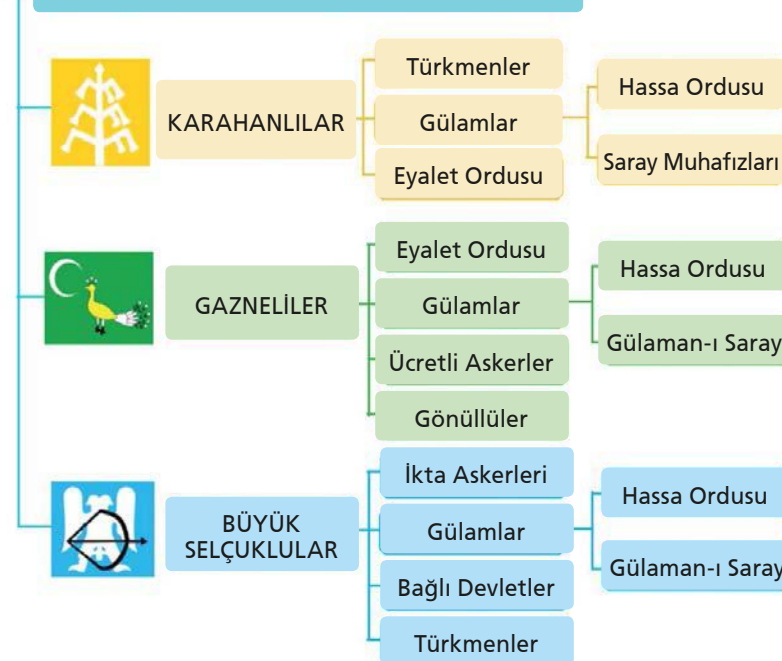
Divan-ı Vezaret
Vezirin başkanlığındaki bu divan, genel idari işlere ve mali işlere bakardı.
Divan-ı Risalet
İç ve dış yazışmaları yöneten divandır. Bu divanın başındaki kişiye **sahibi divan-ı risalet** adı verilirdi.
Divan-ı İstifa
Devletin mali işlerine bakan bu divanın başında **müstevfi** vardı.
Divan-ı İşraf
Devletin gizli haber alma dairesi gibi çalışmakla birlikte, devletin mali ve idari işlerini denetlerdi. Bu divanın başkanına **müşrif** denirdi.
Divan-ı Arz
Bu divan, askerlik işlerini yürütürdü. Başkanı **emir-i arızdı**.

Büyük Selçuklular

Divan-ı Âla (Büyük Divan)
Devlet meselelerinin görüşüldüğü bu divanın başkanı vezirdi.
Divan-ı Tuğra (İnşa)
Devletler ve eyaletlerle ilgili yazışmaları yöneten bu divanın başındaki görevliye **münşi** veya **tuğraî** denirdi bunlar
Divan-ı İstifa
Devlet hazinesini takip ederdi.
Divan-ı İşraf
Devletin mali ve idari işlerini teftiş ederdi bu divanın başındaki görevliye **müşrif** denirdi.
Divan-ı Arz
Askerlikle ilgili bütün işlerle ilgilenen bu divanın başındaki görevliye **arız** denilirdi.

İLK TÜRK İSLAM DEVLETLERİNDE ORDU

SORULAR

1. I. Mutluluk veren bilgi anlamına gelir.
II. İlk Türkçe siyasetnamedir.
III. İdeal devlet yönetimi anlatılmıştır.
IV. Yusuf Has Hacip tarafından yazılmıştır.
Yukarıda özellikleri verilen eserin adı aşağıdakilerden hangisidir?
A) Siyasetname
B) Kutadgu Bilig
C) Divan-ı Lûgat'it Türk
D) Divan-ı Hikmet
E) Atabet-ül Hakayık

Cevap: B

2. Türkçenin zenginliğini ortaya koymak ve Araplara Türkçeyi öğretmek amacıyla yazılan eser Türk Dilinin Toplu Sözlüğü anlamına gelir. 638 sayfalık eserde 7500 Türkçe kelimenin ayrıntılı Arapça açıklaması verilir.

Buna göre, ilk Türk gramer kitabı ve ilk Türkçe ansiklopedik sözlük olarak da kabul edilen eserin adı aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Kutadgu Bilig
B) Atebet-ül Hakayık
C) Satuk Buğra Han Destanı
D) Divan-ı Lûgat'it Türk
E) Şehname

Cevap: D

3. İlk Türk-İslam devletlerinde hükümdarlar denilen kendi ad ve lakaplarının yazılı olduğu, süslemeli özel giysiler giyerdi. Saray önünde beş namaz vaktinde, savaşlarda ve törenlerde denilen müzik çalınırdı.

Metinde boş bırakılan yerlere aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?

- A) Tıraz - Nevbet
B) Çetir - Mehter
C) Tıraz - Mehter
D) Tuğ - Nevbet
E) Tuğra - Nevbet

Cevap: A